

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Volnočasové aktivity žáků druhého stupně základní školy ze sociálně
znevýhodněného prostředí

Leisure activities of second degree primary school pupils from socially
disadvantaged background

Kristýna Šilhavá

Vedoucí práce: PhDr. Veronika Blažková, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Pedagogika

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Volnočasové aktivity žáků druhého stupně základní školy ze sociálně znevýhodněného prostředí potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 10.7.2023

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PhDr. Veronice Blažkové, Ph.D. za ochotu, trpělivost, konzultace a odborné připomínky. Dále chci poděkovat mé rodině za podporu při studiu.

ABSTRAKT

Bakalářská práce na téma Volnočasové aktivity dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí se zaměřuje na to, jak děti ze sociálně znevýhodněného prostředí tráví svůj volný čas. Cílem práce je vysledovat, jaké aktivity volí žáci druhého stupně z tohoto prostředí a zjistit, zda a jak často využívají volnočasových aktivit nabízených školou nebo okolními institucemi. V neposlední řadě zjistit, zda je nabídka volnočasových aktivit ve škole a jejím okolí dostatečná, případně o jaké další volnočasové aktivity by žáci projevili zájem.

Práce je rozdělena na dvě kapitoly, teoretickou a praktickou část. Teoretické část je zaměřena na vymezení pojmů volný čas, jeho funkce a výchovu ve volném čase. Dále se zabývá sociálním znevýhodněním a identifikací žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí, která byla klíčová pro praktickou část a volbu respondentů pro výzkum samotný. V druhé kapitole je popsán výzkumný soubor a dále vyhodnocení získaných dat kvantitativního výzkumu. Ve výzkumné části jsou zaznamenány výsledky dotazníkového šetření, které popisují způsoby trávení volného času dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí, instituce, které tyto děti navštěvují a aktivity, kterým se ve svém volném čase věnují.

KLÍČOVÁ SLOVA

sociální znevýhodnění, starší školní věk, volnočasové aktivity, zájmová činnost

ABSTRACT

The bachelor's thesis on the topic Leisure activities of children from socially disadvantaged backgrounds focuses on how children from socially disadvantaged backgrounds spend their free time. Thesis objective is finding out what activities the second grade students from this environment choose and if and how often they use the free time activity offerings at school or nearby institutions. Last but not least, find out if the free time activity offerings of school and surrounding institutions are sufficient, or what other free time activities the pupils would be interested in.

The thesis is divided into two chapters, a theoretical and a practical part. The theoretical part defines the concepts of free time, its functions and the importance of leisure time education. It also deals with social disadvantage and identifying pupils from a socially disadvantaged environment, which was key for the practical part and choosing the research respondents. The second chapter describes the research group and the evaluation of acquired research data. The research part contains the results of a questionnaire survey, describing how children from socially disadvantaged environment spend their free time, which institutions these children visit and what leisure activities they prefer.

KEYWORDS

Free-time activities, leisure activity, social disadvantage, older school age

Obsah

Úvod.....	7
1 Teoretická část.....	8
1.1 Volný čas.....	8
1.1.1 Volný čas dětí a dospívajících.....	9
1.1.2 Funkce volného času.....	9
1.1.3 Výchova ve volném čase.....	10
1.2 Rodina a její význam pro rozvoj jedince.....	11
1.2.1 Výchova jedince a její vliv na osobnost jedince.....	12
1.2.2 Sociální znevýhodnění.....	13
1.2.3 Projevy a kritéria sociálního znevýhodnění.....	14
1.3 Střední školní věk.....	15
1.4 Identifikace žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí.....	15
1.5 Možnosti trávení volného času dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí.....	18
1.6 Volnočasové organizace Praha 3 – Žižkov.....	21
1.6.1 Středisko pro volný čas – Dům dětí a mládeže.....	22
1.6.2 Základní umělecké školy.....	22
1.6.3 Jazykové školy.....	22
1.6.4 Nestátní neziskové organizace.....	22
1.6.5 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.....	23
1.6.6 Soukromá zařízení.....	25
2 Praktická část.....	26
2.1 Cíl výzkumu.....	26
2.2 Metodologie dotazníku obecně.....	26

2.3	Výzkumný soubor.....	27
2.4	Metoda vyhodnocení získaných dat.....	27
2.5	Vyhodnocení získaných dat.....	27
2.6	Hlavní zjištění dotazníkového šetření.....	39
	Závěr.....	41
	Seznam použitých informačních zdrojů.....	43
	Seznam příloh.....	47

Úvod

Tématem bakalářské práce je volný čas. Volný čas je součástí života každého člověka a jeho trávení si každý představuje jinak. Volnočasové aktivity se liší u nejmenších dětí, teenagerů, dospělých i seniorů a měly by vycházet z individuálních potřeb jedince, jeho pohlaví, věku a dalších faktorů jeho jedinečnosti.

Tato práce je zaměřena na skupinu žáků druhého stupně základní školy, kteří pocházejí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Tuto skupinu jsem zvolila, protože již pátým rokem pracuji jako učitelka českého jazyka na druhém stupni základní školy, kde je vysoká koncentrace žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí. Z tohoto důvodu, mě velmi zajímá, jak tito žáci tráví svůj volný čas.

Práce je rozčleněna na dvě základní části, teoretickou a empirickou.

Hlavním cílem práce je prozkoumání trávení volného času žáků druhého stupně základní školy ze sociálně znevýhodněného prostředí. Zjistit, zda tito žáci využívají volnočasových aktivit nabízených školou, nebo zařízeními v okolí školy. Pokud některé z volnočasových aktivit navštěvují, zjistit jaké převládají. Zda je v této skupině žáků větší zájem o aktivity sportovní, či výtvarné nebo nějaké jiné. Dále se práce zabývá tím, zda nabídka volnočasových aktivit ve škole a jejím okolí je dostatečná, popřípadě jaké aktivity dětem samotným chybí v nabídce. V neposlední řadě je i fakt, zda jsou tito žáci s trávením svého volného času spokojeni.

1 Teoretická část

1.1 Volný čas

Základním předpokladem pedagogiky volného času je existence volného času. Volný čas, jak ho známe dnes, se v běžné společnosti začal vyskytovat teprve nedávno. Vymezení volného času je nejednotné, ale v zásadě se vždy jedná o čas v životě jedince, který není zatížen žádnou povinností nebo nutností uspokojení biofyziologických potřeb. Za volný čas se například nepovažuje cesta do nebo z práce, provoz domácnosti a další nutné povinnosti, které mnozí dospělí často mylně za volný čas považují. (Hofbauer, 2011)

Pedagogika volného času je pedagogická disciplína spadající mezi společenské vědy. Jedná se o velmi mladý vědní obor, který by nemohl existovat bez spolupráce s jinými vědními obory. Zabývá se teoretickými a praktickými hledisky výchovy ve volném čase. Dále zkoumá cíle, podmínky a prostředky výchovy ve volném čase, pedagogické ovlivňování a zhodnocování volného času. (Pávková, 2014)

Základní terminologie pedagogiky volného času se stejně jako tento obor masivně rozvíjela v druhé polovině 20. století. Stále se jedná o velmi moderní vědní obor, který se čím dál tím více rozvíjí a věnuje se mu velká pozornost. Zvláště u dětí se jedná o velmi časté téma, zvláště v rodině a ve školství. Po druhé světové válce se začaly uplatňovat pojmy „*výchova mimotřídní*“ a „*výchova mimoškolní*“ (Pávková, 2010, s.17). Oba tyto pojmy byly velmi rozšířené v období komunistického režimu a oba se zaměřovaly hlavně na institucionální zřetel. Bohužel koncepce v praktické oblasti nijak nepřispívaly k rozvoji pedagogiky volného času dětí a mládeže. Zlom přišel v 60. letech minulého století, kdy došlo ke zlepšení a propojení volnočasových aktivit s rodinnou a školní výchovou. Začal se brát zřetel na dobrovolnou účast dětí a mládeže ve volnočasových aktivitách a děti dostaly více prostoru vyjádřit se k trávení svého volného času. Bohužel v období 70. a 80. let se výchova ve volném čase velmi omezovala a byla ovlivněna politickým děním ve státě. V 90. letech se opět volný čas vrátil do popředí pedagogiky a stal se prostorem a šancí pro rozvoj jedince a zmenšení rizik patologický jevů ve společnosti. Objevují se alternativní zařízení, soukromého typu, kde je možné volný čas trávit. (Pávková, 2010)

1.1.1 Volný čas dětí a dospívajících

Děti a dospívající mají více volného času než dospělý jedinec, a zároveň mezi trávením volného času dětí a dospělých jsou značné rozdíly. Tyto odlišnosti se týkají jak aktivit, kterým se každá skupina věnuje, tak míry jejich záměrného ovlivňování a rozsahu. Bohužel jsou i skupiny dětí, jejichž trávení volného času je potlačováno. Jedná se o:

- děti, které jsou nadměrně zatěžované školními povinnostmi
- děti přetěžované pracovními povinnostmi v rodině, do kterých spadá i péče o sourozence v mnohočetných či neúplných rodinách, což jsou děti mající nedostatek volného času jak na přípravu na vyučování, tak na volnočasové aktivity
- děti zatěžované množstvím volnočasových aktivit
- děti, které se nějaké aktivitě věnují na vrcholové úrovni.

Kontrastem k dětem trpícím nedostatkem volného času jsou děti, které ho mají příliš, nebo ho neumí produktivně využít. Jedná se o děti, které mají nedostatek školních a rodinných povinností, popřípadě je odmítají plnit. Tato skupina často tráví svůj volný čas ve skupinkách vrstevníků, která se nevěnuje žádným pravidelným ani nepravidelným zájmovým činnostem. Velmi často se poté zaměřují na společensky nežádoucí aktivity, mezi které řadíme vandalismus, projevy agresivity nebo experimentování s drogami atd.

Oba tyto extrémy, nedostatek i nadbytek volného času, jsou z výchovného hlediska nevhodné. Cílem výchovy ve volném čase je, aby si děti do dospělého života odnesly alespoň jeden hlubší zájem a pestrou paletu dalších zájmů, kterou mohou v dospělosti nadále rozvíjet. (Pávková, 2010)

1.1.2 Funkce volného času

Mezi základní funkce volného času podle Pávkové patří: „*výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální, preventivní*“ (Pávková, 2015, s. 122). Výchovně-vzdělávací funkce je funkce, při které dochází k záměrnému ovlivňování jedince v rámci jeho volného času, dochází k rozvíjení jeho psychické, fyzické i sociální stránky. Zdravotní funkci plní všechny aktivity, které podporují zdravý tělesný vývoj jedince. Nezapomínáme ani na psychický a sociální faktor, mezi které patří například: pravidelný režim dne, dostatek pohybové aktivity, základní hygienické návyky a mnoho dalšího. Sociální funkce výchovy ve volném čase je často chápána veřejností nepřesně. Velká část společnosti ji vnímá jako hlídací

službu. Zajištění dohledu nad dítětem, hlavně ve školní družině není jedinou funkcí. Důležitější sociální funkcí výchovy ve volném čase je navazování nových sociálních vazeb mezi vrstevníky. Ve volnočasových zařízeních děti často navazují přátelství a stýkají se s jinou sociální skupinou než v prostředí školy a rodiny. Mají tu i určitou možnost vyrovnávat nestejně rodinné poměry mezi jednotlivci – každé dítě má stejné právo využívat veškeré možnosti, které dané zařízení nabízí. Každé dítě má mít přístup k veškerému vybavení daného zařízení. Pozornost pedagogů nesmí být směřována pouze na jedince, ale musí k němu mít přístup každý jedinec, který o to projeví zájem. Nemluvě o přístupu k nejrůznějším pomůckám, hračkám, či sportovnímu vybavení, které je v zařízení k dispozici. Samozřejmě vždy musí být zajištěna bezpečnost použití tohoto vybavení, případně pedagogický dozor. Poslední velmi důležitou funkcí, je funkce preventivní. Cílem výchovy ve volném čase u dětí, je naučit budoucí dospělé, potažmo dospívající, rozumně nakládat s jejich volným časem. To znamená, že preventivní funkce spočívá ve vedení dětí ke smysluplné zábavě jako sport, hudba, četba, výtvarné činnosti, věda a tak dále, aby jim nezbyl žádný prostor ke vzniku nežádoucích jevů jako je záškoláctví, vandalství, experimentování, nebo zneužívání návykových látek, vznik závislosti na drogách, hazardu, sociálních sítích, videohrách a podobně. Stále ale musí být dán zřetel na fakt, že jedinec nesmí být volnočasovými aktivitami přetěžován, a i přes riziko těchto faktorů mu musí být poskytnut volný čas, který se samostatně naučí správně využívat. (Pávková, 2015)

1.1.3 Výchova ve volném čase

Výchova ve volném čase se často zaměřuje s pojmem výchova mimo vyučování, nejedná se však o synonymní vztah. Základním rozdílem je, že výchova mimo vyučování se zaměřuje na žáky školou povinné, oproti tomu, výchova ve volném čase není nijak věkově omezena a je vhodná pro jedince každého věku. Výchova ve volném čase má své specifické prvky, které je třeba dodržovat. I přes všechna specifika je třeba dodržovat výchovné zásady, například záměrnou činnost, která musí být nenásilná a dítě ji dělá dobrovolně a většinou s nadšením, které podporuje jeho cílevědomost k získání nové dovednosti. Motivace je u dětí někdy velmi obtížná a je na volnočasovém pedagogovi, aby

dítě správně namotivoval. Není vhodné, aby používal agresivní přístup k výchově (příkazy, nucení, výhružky...). (Pávková, 2015)

Volný čas v období pubescence prochází také změnami. Zvyšuje se zájem o četbu, hlavně dobrodružné literatury u chlapců a sentimentální literatury u dívek. Žánry odpovídají tomu, že jedinec tohoto věku miluje tajemství. Je pro něj atraktivní cokoliv, čemu nemůže porozumět každý, nebo je to obestřeno nějakým stínem záhadnosti. Lákají je táboráky, noc, šero, vymezení a označení skupiny a zvýšený zájem o romantiku, který se projevuje i v pokusech o vlastní literární tvorbu v podobě jednoduchých básnických útvarů. Také se začínají věnovat umění, hlavně hře na hudební nástroj, kde se mnohdy dokáží vyrovnat svou zručností i dospělým. V malbě je tomu trochu jinak, protože mnoho umělců tohoto druhu umění potřebuje ke své tvorbě vyzrálost a znalost základních postupů. V období pubescence dochází k osvojení základních dovedností a schopností, čímž se rozšiřuje jejich výtvarný projev a začínají se zlepšovat v technice kresby. Zájem o umění je někdy přisuzován rozvoji erotického cítění. Ohledně sportovních volnočasových aktivit se jedná o zlatý věk života. Nácvik a zdokonalování sportu jde snadno, fyzicky má pubescent pocit, že dokáže cokoliv. Již je ve věku, kdy si uvědomuje, že pokud nebyl od raného dětství veden k vrcholové kariéře, tak tohoto cíle nedosáhne, ale stále ho velmi láká poměřování sil s vrstevníky. Soutěže, závody a porovnávání osobních výsledků s ostatními je pro jedince tohoto věku velmi důležité. Zásadní rozdíl od dospělosti je v tom, že dospělý jedinec sportuje pro radost z pohybu, to se v pubescenci týká jen vyzrálejších jedinců. Další složkou volného času pubescentů je čas, který tráví na internetu. Dnešní dospívající jsou velkou část dne připojeni k internetu a pohybují se na sociálních sítích, kde sdílejí své pocity pomocí příspěvků a videí. Hrají online hry, při kterých tráví čas na místních diskusních fórech, nebo pořádají skupinové video chaty a besedy. Tento prostor začal být v nedávné době hodně rozšířený, dnes je běžnou součástí našich životů mít neustálý přístup k internetu pomocí mobilního telefonu. Bohužel je tento virtuální svět i prostorem pro kyberšikanu, kdy dochází k ironickým poznámkám směřujícím na jedince, sdílení obsahu, který nebyl určen jako veřejný a mnoho dalšího. Proto je nutné, aby pubescenti svůj volný čas trávili i jiným způsobem než online. (Říčan, 2021)

1.2 Rodina a její význam pro rozvoj jedince

Rodina je první sociální skupinou, se kterou se jedinec setkává na pouti svého života. Utváří jeho hodnoty a zprostředkovává první životní vzory. Učí dítě správnému nastavení biorytmu života, předkládá mu vzory správného pozitivního vztahu k pracovním povinnostem a zároveň ho učí využívat volný čas ke zdravému fungování jedince. Rodinu dělíme na nukleární a rozšířenou. Nukleární rodina jsou rodiče a děti žijící ve společné domácnosti, oproti tomu rozšířenou tvoří také prarodiče a ostatní příbuzenstvo. Dle Střelce se v posledních letech v souvislosti s rodinným životem pojí následující trendy:

- *„pokles sňatečnosti a porodnosti,*
- *zvyšování věku, ve kterém vstupují lidé do prvního manželství,*
- *rostoucí počet rodin, ve kterých pečuje o dítě jen jeden z rodičů,*
- *přibývá domácností tvořených jen jedním člověkem,*
- *nárůst počtu lidí, kteří spolu mají dítě bez oficiálního sňatku,*
- *zvyšující se počet lidí žijících bez dětí v nesezdaném soužití,*
- *trvale stoupající počet rozvodů,*
- *klesající počet lidí, kteří se po rozvodu znovu žení a vdávají.“* (Střelec, 2009, s.488)

Všechny tyto trendy působí na rozvoj jedince a mohou vést ke změně socio-kulturního statutu rodiny. (Střelec, 2009)

1.2.1 Výchova jedince a její vliv na osobnost jedince

Vztah spolupráce rodiny a školy se postupem let mění. Zvyšuje se trend menšího počtu dětí v rodinách, s tím jde ruku v ruce nižší porodnost a zároveň se mění priority rodičů. S uvolněným pracovním trhem tráví většina rodičů více času v zaměstnání a rodiče mají profesní ambice, které ovlivňují jejich život, tím pádem ovlivňuje i život jejich dětí, kde i výchovu přebírá z větší části institucionální výchova. Děti tráví více času mimo přirozené rodinné prostředí. K naplnění tohoto času přispívají i nejrůznější volnočasová centra, kam jsou děti umístovány a dochází zde k ovlivnění socializačních vzorů. Dítě nemá přirozený příklad toho, jak trávit volný čas. (Opravilová, 2001)

Výchova jedince počíná již od narození. V prvních letech života se vytvářejí návyky, které jsou základem pro život. Vytváří mu prostor a podporu rozvíjet své předpoklady, naplnit

jeho potřeby. Rodina v tomto období zastává podpůrnou a pomocnou funkci ke směřování jedince k optimálnímu rozvoji jeho schopností a dovedností. (Opravilová, 2001)

Osobnost člověka se v průběhu vývoje mění. Kvalitu a vyzrálou osobnosti rozlišujeme na bázi toho, jak se člověk chopí svých povinností a je schopen dělat rozhodnutí v rámci svého života. Za zdravou osobnost člověka považujeme stav, kdy je jedinec schopen přijímat odlišnosti svého okolí a relevantně na ně reagovat, přizpůsobit se společenským konvencím a individuálně využívat vzorce chování, které během vývoje přejalo od svého bezprostředního okolí. Jedinec dokáže všechny tyto složky skloubit v jeden fungující celek, který utváří jeho individuální osobnost, přijímá životní role, a to i tehdy když mu nejsou zcela komfortní. Je schopen řešit problémy, i s jejich důsledky s ohledem na osobnosti ostatních členů společnosti. Svoje neúspěchy se snaží přetvořit ve zkušenosti, ze kterých těží při jednání v podobných případech. Je schopen se hájit a obhajovat svá rozhodnutí, zvládá emoční frustraci, učí se být asertivní. (Kohoutek, 2005)

1.2.2 Sociální znevýhodnění

Sociální znevýhodnění je jev, který se ve společnosti vyskytuje od nepaměti. V případě žáků se jedná o znevýhodnění vycházející z rodinné situace. Rodina má velký vliv na rozvoj jedince. Sociální znevýhodnění je často kombinací několika jevů, které ovlivňují psychický i fyzický vývoj dítěte. Za nízký sociální status rodiny může nízké vzdělání rodičů, špatná finanční situace, dysfunkční rodina případně patologické jevy. V pozdější době se dítě může stát sociálně znevýhodněné špatným postavením v kolektivu zapříčiněným vzhledem k jeho fyzickým dispozicím, v pozdějším věku i sexuální orientací. (Sociální znevýhodnění, 2021)

Definice sociálního znevýhodnění dle Průchy zní: *„Za sociálně znevýhodněné jsou pokládáni žáci (studenti), kteří nemají stejné příležitosti ke vzdělávání jako většinová populace žáků (studentů), a to hlavně v důsledku nepříznivých sociokulturních podmínek svých rodin nebo jiných prostředí, v nichž žijí.“* (Průcha, 2009, str.454)

Sociální znevýhodnění je globálním problémem, který ovlivňuje naši společnost. Sociálně slabými mohou být všichni jedinci, protože tento trend souvisí s problémy migrační vlny a tím spojené jazykové bariéry, náboženskou a kulturní odlišností, případně zdravotním handicapem v rodině (postižené dítě, nevyléčitelná nemoc...), nízký socio-ekonomický

status (nízké vzdělání, malé příjmy), případně patologické jevy nebo ústavní výchova. Může dojít k formě sociální izolovanosti, diskriminaci, což vede k tomu, že se sociálně slabí jedinci sdružují v minoritní subkultury. Tato subkultura má pozitivní i negativní dopady na jedince. Mezi pozitiva řadíme eliminaci sociální deprivace a negativním jevem je prohlubování bariéry mezi sociálně slabou subkulturou a většinovou společností. (Slowík, 2016)

1.2.3 Projevy a kritéria sociálního znevýhodnění

Sociální znevýhodnění vychází z nepodnětného prostředí, ve kterém se dítě nachází mimo školská zařízení. Toto prostředí ovlivňují kulturní vlivy rodiny, finanční situace rodiny a vliv většinové skupiny, případně snaha vymanit se z většinové společnosti. V kulturních vlivech etnických menšin rodinného kruhu, případně vlivu nepříznivého politického vývoje na území jejich rodiště (válka, perzekuce...) se mohou v případě emigrace do jiného státu stát děti sociálně znevýhodněnými. Důvodů tohoto jevu je několik: neznalost jazyka, nedostatek finančních prostředků, neznalost kulturních zvyklostí a dezorientace v možnostech sociální pomoci, ztráta, případně nemožnost nalezení dlouhodobého zaměstnání, což vede k tomu, že rodič tráví s dítětem více času, a nemá tendence umisťovat jej do volnočasových zařízení. Za sociální znevýhodnění se považuje jak nízké sociálně-kulturní postavení, tak ohrožení dítěte prostředím, ve kterém se vyskytují sociálně-patologické jevy (např. rodiče alkoholici, narkomani, případně s kriminální minulostí). Sociálně znevýhodněné je i dítě, kterému byla z nějakého důvodu nařízena ústavní péče, nebo ochranná výchova. V neposledním případě se jedná i o azylanty, kteří jsou v procesu udělení azylu na území státu. (Průcha, 2009)

Slowík píše. „*Děti vyrůstající v sociokulturně znevýhodněném prostředí se často potýkají s typickými problémy, mezi které patří:*

- *frustrace základních potřeb (primárních, emočních, vztahových atd.);*
- *silný bezprostřední vliv sociálně patologických jevů;*
- *deviace v hodnotovém systému a etice;*
- *absence životních jistot a cílů i sociálního zakotvení;*
- *přijímání neadekvátních rolí (deviace v sebepojetí);*
- *ztížené podmínky seberealizace a sociální integrace.“*

(Slowík, 2016, str. 145)

1.3 Střední školní věk

Období středního školního věku je horská dráha pocitů, nálad a tělesných změn. Tato životní fáze trvá přibližně od 11 do 15 let věku jedince. Je rozdíl mezi dospíváním dívek a chlapců, dívky dospívají rychleji jak z fyzického, tak psychického hlediska. Tomuto období, se někdy říká období druhého vzdoru, což se projevuje hlavně vysokou kritičností dospělých jedinců. Ne u každého dítěte se musí nutně projevit vzdor, bouřlivost nebo kritičnost. Když pomineme dívky, které bývají klidnější, záleží také na dospělém, který je tímto období provází. Pokud je dospělá autorita schopna se přizpůsobit psychickým zvláštnostem dospívajícího, nemusí dojít k výše zmíněným extrémům, které v této první fázi dospívání mohou nastat. Druhá fáze dospívání bývá klidnější. Dochází k psychickému dozrávání a dospívající se stává méně impulzivní, dokáže se více ovládat. Tyto dvě pomyslné fáze nejsou pravidlem. Každý pubescent je individuum a to, jak bude zrovna u něj probíhat ono přelomové období je závislé i na mnoha dalších faktorech, jako je prostředí rodiny, školy a celkově kvalita sociálních vztahů v jeho okolí a prostředí ve kterém se vyskytuje. (Pávková, 2011)

1.4 Identifikace žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí

Za žáka ze sociálně znevýhodněného prostředí považujeme děti, které nemají dostatečnou podporu v prostředí rodiny, materiální zabezpečení, pocit jistoty, neuspokojení základních životních potřeb, případně jazykovou bariéru nebo nedostatečná podpora či nepříznivé vnímání odlišnosti jedince ve společnosti. Žádné z těchto kritérií nepodléhá fyziologickým příčinám. Za sociální znevýhodnění se nepovažuje fyziologická odlišnost. V edukativním prostředí je důležité brát tento jev v potaz, ale nesmí ovlivnit pedagogův pohled na dítě. Tato klasifikace má být pouze podpůrným systémem v práci se žákem. Žák by měl mít dostatečnou podporu, aby dosáhl úspěchu ve vzdělávání a následném životě. (Němec, 2023)

V legislativě České republiky je tento jev zohledněn ve školském zákoně, konkrétně v §16 Vzdělávání žáků, studentů se speciálními vzdělávacími potřebami „*Sociálním znevýhodněním je pro účely tohoto zákona*

- a) rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy,*
- b) nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova, nebo*
- c) postavení azylanta, osoby požívající doplňkové ochrany a účastníka řízení o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky podle zvláštního právního předpisu.“ (§16 ods. 4)*

Na tento zákon navazuje vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných (vyhláška č. 27/2016 Sb.). Ve vyhlášce nalezneme rozdělení podpůrných opatření těchto žáků na tři stupně. Na druhém a třetím stupni musí tato opatření nastavit školské poradenské zařízení.

Je zřejmé, že legislativa s podporou těchto žáků počítá, nicméně jsou děti, které tímto systémem projdu bez identifikace, a tudíž tito žáci nezískají dostatečnou podporu. Mezi dva nejdůležitější faktory ovlivňující klasifikaci sociálně znevýhodněného dítěte patří nedostatečné množství pedagogicko-psychologických poraden, z čehož vyplývá, že jsou pro tyto rodiny kolikrát špatně dostupné, nehledě na dlouhé čekací doby, čímž se zvyšuje pravděpodobnost, že se rodina na vyšetření nedostaví. Druhým faktorem je nedostatečná znalost poradny sociálního prostředí, ve kterém se dítě nachází. Bohužel tento systém nefunguje příliš dobře, a proto je nutné neustále hledat nové způsoby, jak odhalit děti, kterých se problematika týká. Němec navrhuje nový postup identifikace těchto žáků postavený na základních čtyřech principech:

- 1) „V zájmu maximálního možného zachycení žáků se sociálním znevýhodněním by základní identifikace měla probíhat přímo ve školách, ve spolupráci školních poradenských pracovníků, kteří mají podrobnější informace o procesu identifikace žáků, a třídních učitelů, kteří znají své žáky.*
- 2) Identifikace by měla zachytit všechny možné příčiny sociálního znevýhodnění žáků, tedy jak příčiny vznikající na úrovni socioekonomické situace rodin, tak i příčiny vznikající z důvodu nedostatečné podpory žáka v rodině, z důvodu nedostatečného osvojení vyučovacího jazyka nebo třeba z důvodu nedostatečného naplnění psychických potřeb žáka.*

- 3) *Identifikace by měla být zaměřena na ty oblasti sociálního znevýhodnění, které mají nebo mohou mít negativní dopady na vzdělávání žáka a které jsou zároveň sledovatelné z perspektivy pedagogických pracovníků školy.*
- 4) *Identifikace by měla být přiměřeně časově i odborně náročná tak, aby v maximálním možném detailu zachytila možné příčiny sociálního znevýhodnění žáka, ale zároveň administrativně co nejjednodušší a realizovatelná, s ohledem na skutečné disponibilní kapacity poradenských pracovníků škol a pedagogů.“*
(Němec, 2023, str. 10)

Základem celého procesu, je výběr pracovníka. Ve školním prostředí se na identifikaci těchto žáků v ideálních podmínkách podílí třídní učitel, speciální pedagog, školní psycholog a sociální pedagog. Jeden z výše uvedených, by měl být koordinátorem tohoto šetření v rámci školy. (Němec, 2023)

Na identifikaci žáků využívá Němec hodnotící škálu 0-4, ze které je vynechána hodnota 3, aby se zdůraznil rozdíl mezi 2 a 4. Jednotlivé hodnocení je Němcem stanoveno takto:

0 – žádné dopady: *u žáka nejsou v dané oblasti identifikovány žádné závažné dopady do vzdělávání;*

1 – mírné dopady: *u žáka jsou v dané oblasti zaznamenány mírné negativní dopady do vzdělávání, zpravidla jde ale o drobnosti zvládnutelné cílenou intervencí učitele;*

2 – významné dopady: *u žáka jsou v dané oblasti zaznamenány významné negativní dopady do vzdělávání, k jejichž zvládnutí už jen samotná intervence učitele nestačí, vzdělávání žáka běžnou cestou je možné, ale je potřeba zajistit mu nadstandardní zdroje podpory;*

4 – zásadní dopady: *u žáka jsou v dané oblasti zaznamenány zcela zásadní negativní dopady, které v podstatě znemožňují jeho vzdělávání běžnou cestou, je potřeba rozsáhlá, nadstandardní a obvykle individualizovaná podpora žáka“* (Němec, 2023, str. 14)

Klíčem k vyhodnocování zařazení žáků do jednotlivých indexů sociálního znevýhodnění je dle Němce následující:

Tabulka 1: Vyhodnocování zařazení žáků dle kategorií sociálního znevýhodnění

Označení kategorie žáka	Určení kategorie podle dílčích hodnot a celkové skóre / indexu
--------------------------------	---

I. žák bez sociálního znevýhodnění	index <4 <ul style="list-style-type: none"> - celkové skóre (index) je menší než 4, - dílčí hodnocení jsou pouze na stupních 0 a 1
II. žák ohrožený sociálním znevýhodněním	index 4–5 (výjimečně 2 nebo 3) <ul style="list-style-type: none"> - celkové skóre (index) je v rozsahu 4 až 5 - dílčí hodnocení stupněm 2 se objevuje max. jednou - dílčí hodnocení stupněm 4 se neobjevuje vůbec - výjimečně jsou zde zařazeni i žáci s indexem 2 nebo 3, pokud v jednom faktoru dosahují stupně 2
III. žák se sociálním znevýhodněním a významnou potřebou podpory	index >5 (výjimečně 4 nebo 5) <ul style="list-style-type: none"> - celkové skóre (index) je větší než 5 - dílčí hodnocení stupněm 4 se neobjevuje vůbec - výjimečně jsou zde zařazeni i žáci s indexem 4 nebo 5, pokud alespoň ve dvou faktorech dosahují stupně 2
IV. žák se sociálním znevýhodněním a zásadní potřebou podpory	index >5 (výjimečně 4 nebo 5) <ul style="list-style-type: none"> - celkové skóre (index) je větší než 5, - dílčí hodnocení stupněm 4 se objevuje min. jednou - výjimečně jsou zde zařazeni i žáci s indexem 4 nebo 5, pokud v jednom faktoru dosahují stupně 4

(Němec, 2023, str. 15)

1.5 Možnosti trávení volného času dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí

V ČR se výchovou ve volném čase zabývají státní instituce, nekomerční sektor (neziskové organizace), církevní a náboženské společnosti a privátní komerční sféra. Všechny tyto instituce nabízejí široké spektrum výchovně vzdělávacích aktivit. V dnešní době dochází k posílení komerčních zařízení, díky rozvoji průmyslu a přidružených odvětví. Pro utváření osobnosti jedince je důležité zaměřit se při výběru volnočasové aktivity na její obsah, aby byl optimálně naplněn rozvoj osobnosti jedince. Volnočasová zařízení spadají pod několik oblastí státní správy. Převážnou část zastřešuje resort školství (př. družiny, školní kluby, základní umělecké školy, jazykové školy a domovy mládeže), ministerstvo kultury (př. muzea, galerie, kina, divadla), ministerstvo zdravotnictví (př. lázně, léčebny) ministerstvo sociálních věcí (př. nízkoprahové kluby, komunitní centra). (Knotová, 2011)

Střediska pro volný čas – Dům dětí a mládeže

Náplň těchto volnočasových zařízení určuje vyhláška MŠMT ČR č.74/2005 sb., o zájmovém vzdělávání. Dům dětí a mládeže je především určen pro děti a mládež, ale i pro dospělé. Jejich náplň tvoří několik složek. Pravidelná zájmová činnost, kam spadají aktivity probíhající pravidelně, je vymezena dobou trvání a místem (př. kroužek, oddíl). Další složkou je zájmová činnost příležitostná, která nezahrnuje pravidelné docházení, ale je časově ohraničená. Jedná se o nejrůznější přehlídky, divadelní představení a je organizována pedagogy daného střediska. Další složkou je táborová činnost, probíhá mimo sídlo volnočasového zařízení a probíhá v době dlouhodobých prázdnin. Osvětová činnost je důležitou složkou každého volnočasového zařízení. Poskytuje odbornou pomoc subjektům pečujícím o děti v resortu školství. Pořádají školení, přednášky a vydávají metodické materiály. Aktivně se zapojují do prevence sociálně patologických jevů. Organizace soutěží a přehlídek je vyhlášována z pověření zřizovatele a slouží propagaci jejich práce. Některé činnosti provádí za úplatu, kterou stanovuje vedení zařízení nebo zřizovatel. (Knotová, 2011) (Hájek, 2011)

Školní družiny

Školní družiny zřizuje základní škola a jsou řízeny vyhláškou MŠMT ČR č. 74/2005 sb., o zájmovém vzdělávání. Jsou primárně určeny pro žáky prvního stupně ZŠ od 6 do 12 let. Činnost zajišťuje pedagog a její náplň je především příprava na vyučování a zabezpečení dětí po výuce. (Knotová, 2011)

Školní kluby

Školní kluby jsou určeny primárně žákům 2. stupně ZŠ. Zahrnují nejrůznější kroužky a aktivity a jejich nabídka se může různě lišit. Docházka do školního klubu není závazná. Děti jsou pod dohledem pedagoga a kluby jsou nejčastěji zřizovány v budově školy. Někdy přebírají funkci středisek volného času. (Hájek, 2011)

Základní umělecké školy

Knotová o základních uměleckých školách píše: „*poskytují zájmové vzdělávání v estetické a umělecké oblasti*“ (Knotová, 2011, str.59). Zřizovatelem je stanovena výše poplatku za

návštěvu základní umělecké školy a úplata je různá v závislosti na druhu aktivity. Nicméně docházení do tohoto zařízení patří mezi finančně náročnější. (Knotová, 2011)

Jazykové školy

Jedná se o další typ volnočasového zařízení, který má své specifikum, a to že jazykové školy musí mít možnost vykonávat státní jazykové zkoušky. (Knotová, 2011)

Ústavní výchovná zařízení

Tato zařízení jsou určena pro děti s nevhodným rodinným zázemím. Řadíme sem dětské domovy pro děti od 3 do 18 let bez závažných výchovných problémů, umístěných na základě rozhodnutí soudu. Jde o internátní zařízení, které fungují na základě skupiny, která nahrazuje péči rodiny. Další zařízení spadající do této oblasti je dětský domov se školou. Sem jsou umisťovány děti s výchovnými problémy a závažnými poruchami chování. Jedná se o formu ústavní ochranné výchovy. Výchovný ústav je určen pro děti od 12 do 18 let. Opět se jedná o ústav, kam lze dítě zařadit pouze na popud soudního nařízení. V tomto zařízení mají pevně stanovený režim a veškeré aktivity probíhají v prostorách zařízení. (Knotová, 2011)

Nestátní neziskové organizace

Jedná se o skupinu zařízení, která vzniká na základě právnické osoby a musí být schválena ministerstvem vnitra. Působí po území celé republiky. Jako příklady si uvedeme Sokol, Pionýr, Skaut nebo sdružení dobrovolných hasičů. Vytváří podnětné prostředí pro využití volného času. Doplnují zařízení z předchozích bodů. Zároveň se jedná o důležité organizátory nejrůznějších společenských akcí. Tyto neziskové organizace jsou převážně financovány granty z fondů ministerstva školství a ministerstva vnitra. Zároveň se podílejí na prevenci nežádoucích patologických jevů. (Hájek, 2011)

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Tato zařízení zabezpečují děti a mládež ze sociálně slabého prostředí, které jsou ohroženy rizikovými jevy a vyčleněny z minoritní společnosti. Slouží především jako zařízení pro zlepšení kvality života těchto dětí a omezení rizik spojených s prostředím ulice. Jako alternativu k prostředí ulice nabízejí dětem zařízení zázemí, ve kterém děti mohou bezpečně využívat techniku a trávit čas v klidu. V těchto zařízeních jsou odborníci

pomáhající dětem i rodinám s vyrovnáním se s nepříznivou životní situací. Nabízejí bezplatné poradenství, doučování, sociální intervenci a individuální práci s klientem, včetně terapeutických služeb. Veškerá činnost zařízení je propojena s terénními pracovníky. Do tohoto zařízení může dítě přijít podle svých potřeb a nemusí být nikde evidováno. Vše probíhá anonymně. (Hájek, 2011)

Nízkoprahová zařízení se zaměřují na práci ve čtyřech základních oblastech. První oblastí je volný vstup a pobyt v zařízení, který umožňuje klientům trávit zde volný čas, který mohou využít jako místo, kde mohou bezpečně trávit čas, pakliže se v domácím nebo jiném prostředí necítí bezpečně a využít jej kvalitněji, než aby se bezděčně potulovali po ulici. Toto místo může plnit funkce náhradního domova. Mohou využívat aktivity pořádané v nízkoprahovém zařízení, ale zároveň mají volbu se jich neúčastnit a pouze využít chráněného prostoru splňující základní životní potřeby (teplo, sociální zařízení, přístup k WiFi...). Dále mají k dispozici materiální potřeby, které mohou být pro jejich zázemí nedostupné (knihy, společenské hry, kancelářské potřeby, periodika...).

Druhou oblastí je náplň volnočasových aktivit, která může být organizovaná, či nikoli. Hlavní funkcí je aktivizace klientů za pomoci odborného pracovníka. Například vypracování domácích úkolů do školy, kdy má žák možnost nechat si úkol zkontrolovat v tomto zařízení, případně mu pracovník může pomoci s doučením látky. Organizované volnočasové aktivity mohou být i výjezdního charakteru a jsou postaveny na principu zážitku a vlastní prožité zkušenosti.

Třetí oblastí jsou sociální služby, které předkládají nabídku možností pomoci s běžnou občanskou administrativou. Sociální pracovník zjišťuje individuální potřeby klienta a následně je schopný na vzniklé problémy společně s klientem reagovat, nabízí mu pomoc a předkládá mu možná řešení problémů, vysvětluje mu konkrétní možné dopady pro jeho osobu. Následně společně vyberou nejvhodnější řešení, dále mu nabízí možnost dlouhodobé spolupráce, přístup k informacím, jak nadále jednat ve vzniklé situaci a kontakty na jiná pracoviště zabývající se danou problematikou. Některá zařízení nabízejí také skupinovou intervenci, terapeutické služby a krizové poradenství.

Čtvrtou oblastí jsou preventivní aktivity, které neziskové zařízení nabízí svým klientům. Jedná se o aktivity spojené s prevencí sociálně patologických jevů, konkrétně nejruznější programy na prevenci šikany, kyberšikany, užívání návykových látek, agresivity a

všeobecně prevence kriminality. Snaží se eliminovat tyto jevy a naučit klienty v rizikových situacích správnému jednání. (Hájek, 2011)

1.6 Volnočasové organizace Praha 3 – Žižkov

V této kapitole se zaměříme na seznámení s vybranými volnočasovými zařízeními působícími v nejbližším okolí Základní školy Praha 3, Cimburkova 18/600, která mohou děti navštěvující tuto základní školu využívat.

1.6.1 Středisko pro volný čas – Dům dětí a mládeže

Dům dětí a mládeže Praha 3 – Ulita

Dům dětí a mládeže Ulita je zařízení s dlouholetou tradicí, na Praze 3 funguje již přes 60 let. Jedná se o příspěvkové zařízení hlavního města Prahy, vedené v rejstříku škol, podporováni jsou i Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvem práce a sociálních věcí. Nabízí pravidelné kroužky nejrůznějšího zaměření od jazykových (angličtina, francouzština...), přes umělecké (kroužek fotografie, omalovánky, vitráže...) až po sportovní (atletika, badminton, florbal, bojové sporty, lezení a nejrůznější míčové sporty...). Nově otevřeli technické oddělení, kde si děti mohou vyzkoušet 3D tisk, animace, elektro, počítačovou grafiku a programování her a mnoho dalšího). Po celé letní prázdniny pořádají různé druhy táborů, včetně příměstských, které navazují na volnočasové aktivity pořádané v průběhu školního roku. Spolupracuje s nízkoprahovým zařízením Beztíže. (Dům dětí a mládeže Praha 3 - Ulita, c2022)

1.6.2 Základní umělecké školy

Základní umělecká škola, Praha 3, Štítného 5

Základní umělecká škola samostatně funguje na Praze 3 od roku 1960. Zaměřuje se na žáky od 5 let do dospělosti a vzdělává je ve výtvarných a literárně-dramatických oborech. Škola se snaží ve svých žácích rozvíjet jejich uměleckou stránku i za pomoci moderních technologií. (Základní umělecká škola, Praha 3, Štítného 5, c2005 – 2023)

1.6.3 Jazykové školy

LEXIS language school s.r.o.

Jazyková škola LEXIS funguje na českém trhu již od roku 1998. Nabízí individuální i skupinové lekce čtyř světových jazyků. (Jazyková škola LEXIS, c1998-2022)

1.6.4 Nestátní neziskové organizace

Junák – Český skaut 61. středisko Vítkov Praha

Volnočasové zařízení pro děti a mládež, kde se zaměřují na rozvoj osobnosti dítěte, nastavují mu základní hodnoty a učí ho kladnému vztahu k přírodě a jeho okolí. Velkou výhodou skautského oddílu je, že přijímá nové členy po celý rok. S dětmi podnikají četné výpravy do přírody. V současnosti má oddíl 115 členů. (Junák – český skaut. 61. středisko Vítkov Praha, 2023)

Skautské středisko Gatagéwa

Skautské středisko funguje od roku 1991 a zabývá se severoamerickými indiány. Z toho vzniklo neobvyklé jméno Gatagéwa. Přijímají děti od 5 let výše, jednou týdně se oddíly scházejí na dvouhodinovou schůzku. Podnikají pravidelné výlety do přírody, a také třítýdenní tábor. (Skautské středisko Gatagéwa)

TJ Sokol Královské Vinohrady

Jedná se o jedno z největších a nejstarších sportovních zařízení v okolí školy. Nabízí nejrůznější sportovní aktivity pro lidi každého věku. Organizuje širokou paletu volnočasových aktivit včetně plavání a nejrůznějších sportovních oddílů (od cvičení rodičů s nejmenšími dětmi, moderní gymnastiku, atletiku po všestranný pohybový rozvoj cvičenců). Své si najdou lidé všech věkových kategorií. (T. J. Sokol Praha Královské Vinohrady)

1.6.5 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Mezi nejčastěji se vyskytující a nejdostupnější zařízení patří 4 zařízení z této podkapitoly. V bezprostřední blízkosti školy jsou zařízení Teen Chalange a R-MOSTY. V dojezdové vzdálenosti se nalézají Nízkoprahový klub Husita a Beztíže.

Centrum dětí a mládeže Teen Challenge Int.

Zařízení začalo na Žižkově fungovat v roce 2001, na základě iniciativy manželů Pohankových, kteří fungovali jako terénní pracovníci na Žižkově. Zaměřili se na rizikovou mládež, které se snažili vytvořit program v odpoledních hodinách. Od roku 2002 si centrum začalo pronajímat malé prostory v Chlumově ulici. Tyto prostory se brzy staly nedostačujícími a v roce 2005 získaly možnost využívat budovu na Havlíčkově náměstí. Bohužel ta potřebovala rozsáhlou rekonstrukci a na této adrese začalo centrum fungovat od roku 2012. Centrum je zaměřeno na práci s dětmi od 3 do 20 let. Jedná se o křesťanskou organizaci, která se snaží pomáhat dětem a mladistvým ohroženým rizikovým prostředím. Zaměřuje se na prevenci patologických jevů, nabízí nejrůznější formy volnočasových aktivit včetně výjezdních pobytových aktivit. Dětem v nízkoprahovém klubu je zajišťována komplexní péče, včetně jídla během pobytu, domácí přípravy do školy a hygieny. Dále pro děti pořádají preventivní programy. Dveře klubu jsou otevřeny čtyřikrát týdně. V pondělí a středu pro teenagery od 11 let, v úterý a pátek pro děti od 3 do 10 let. (Centrum dětí a mládeže Teen Challenge Int., c2023)

R-MOSTY

R – MOSTY působí od roku 1992 jako nadace, od roku 1996 jsou občanským sdružením. Nízkoprahové zařízení se zaměřuje na děti a mládež od 10 do 21 let, občanské sdružení se zaměřuje na práci s lidmi všech věkových kategorií, které jsou ohrožené sociálním vyloučením, rodinami s dětmi a bezdomovectvím. Organizace nabízí poradenské služby, vzdělávací programy, humanitární činnost, případně ženám ubytování v azylovém domě a férové bydlení. V rámci svého působení zavedli inovativní řešení dětské kriminality v podobě mobilního nízkoprahového klubu Uličník³, který jezdí před vybrané školy na Praze 3 a 4. Na Žižkově se nachází klubovna nízkoprahového klubu zřizovaná občanským sdružením R-MOSTY, které nabízí plně vybavený bezpečný prostor pro děti. Dveře klubovny jsou otevřeny každé odpoledne. (R-MOSTY, c2006-2023)

Nízkoprahový klub Husita

Nízkoprahový klub, který vznikl na konci roku 2003 ve spolupráci s Prahou 3. V prvních měsících Husita fungoval jen prostřednictvím terénních pracovníků, kteří kontaktovaly děti v ulicích Žižkova a nabízeli jim pomůcky k trávení volného času. V říjnu 2004 otevřeli

Nízkoprahový klub Husita v prostorách Husova sboru Jana Žižky. Převážně se věnuje poradenské péči, sociálním službám. Primárně je zařízení určeno pro děti od 6 do 18 let, nicméně od 18 do 26 let pomáhají lidem v těžkých životních situacích v rámci individuálních sezení. Další z možností pro děti, aby měly kde trávit svůj volný čas bezplatně. (Žižkostel)

Klub Beztíže

Nízkoprahový klub Beztíže je specializované oddělení Domu dětí a mládeže Praha 3 Ulita a funguje na Praze 3 od roku 2001. Má další pobočku v pražských Nuslích. Zaměřují se na děti ze všech věkových vrstev, z jakéhokoli prostředí, zejména ze sociálně vyloučených lokalit. Cílem klubu Beztíže je pomoci a poradit dětem, které přijdou. Zaměřují se na všechna spektra problémů dětí a dospívajících, od nestálého domácího prostředí, až po pomoc obětem šikany, či jiného násilí spáchaného na jejich osobě. Nabízejí i službu streetworkera, který vyhledává ohroženou mládež v nejrůznějších prostředích – obchodní centra, parky... Těmto dětem se terénní pracovník nabízí alternativní trávení volného času v bezpečném prostředí klubu. Klub na Praze 3 je otevřený každý den krom středy, včetně některých státních svátků. Funguje i o prázdninách. (Beztíže, c2023)

1.6.6 Soukromá zařízení

Kung fu škola Petry Lorenzové

Nabízí tradiční výuku bojového stylu Kung fu a Thai-ti. Trénink probíhá dvakrát týdně. Dále škola nabízí kurzy kickboxu pro děti i dospělé. (Kung Fu škola Petry Lorenzové, c2023)

FK Viktoria Žižkov

Jeden z nejstarších fotbalových klubů v ČR, nabízí dětem možnost trávit volný čas fotbalem. Na pravidelných trénincích se snaží děti naučit základním technikám a zároveň v nich podporovat i fair play chování. (FK Viktoria Žižkov, c2021)

2 Praktická část

2.1 Cíl výzkumu

Cílem praktické části bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem tráví svůj volný čas, žáci druhého stupně ZŠ Praha 3, Cimburkova 18/600 ze sociálně znevýhodněného prostředí. Prozkoumat, zda tato skupina žáků využívá volnočasových aktivit nabízených školou, případně, jaké volnočasové aktivity navštěvují mimo školu. Prozkoumat v jakém zařízení navštěvují volnočasové aktivity mimo školu (nizkoprahová zařízení pro děti a mládež, základní umělecké školy, DDM atd.). Dalším cílem je zjistit, převládající volnočasové aktivity u této skupiny žáků (sportovní, výtvarné, jazykové, přírodovědné atd.) Dále si dáváme za cíl prozkoumat, zda je nabídka volnočasových aktivit ve škole dostatečná, a zda ji doplňují zařízení v okolí školy. S tímto souvisí i trend návštěvnosti, jak školních kroužků, tak kroužků v okolí školy. Poslední oblastí zkoumaní je spokojenost žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí se způsobem trávení volného času.

2.2 Metodologie dotazníku obecně

Dotazníkové šetření je koncipováno pro žáky druhého stupně ZŠ. Jedná se o kvantitativní výzkum. Dotazník se skládá z 11 otázek. V dotazníku bylo použito několik typů položek, aby byla zajištěna, co největší věrohodnost. Použila jsem 4 uzavřené dichotomické položky, 2 polouzavřené dichotomické položky, 3 polytomické polouzavřené položky, 1 uzavřenou a 1 otevřenou položku. (Chrásková, 2016)

První čtyři otázky mají za cíl zjistit primární fakta o respondentech. První dvě rozdělují respondenty dle věku a pohlaví, třetí a čtvrtá položka zjišťují základní informace o organizovaných volnočasových aktivitách. Pátá položka má za cíl zjistit, jakým způsobem tráví dotazovaní svůj volný čas. Šestá otázka se snaží vyzorovat, v jakých zařízeních tráví volný čas a v jakých zařízeních navštěvují volnočasové aktivity. V sedmé položce se zaměřujeme na trend četnosti navštěvování kroužků. V osmé otázce zjišťujeme postoj a přání respondenta na volnočasové aktivity. Devátá položka se zaměřuje, na to, jakému typu kroužku se respondent věnuje. Desátá otázka reflektuje spokojenost s trávením volného času. Poslední jedenáctá položka je otevřená a vyzývá respondenta k tomu, aby nám sdělil něco o svém volném čase, co nebylo v dotazníku zmíněno.

2.3 Výzkumný soubor

Respondenty jsem volila z prostředí druhého stupně ZŠ Praha 3, Cimburkova 18/600 na které pracuji. Vybírala jsem žáky po konzultaci s třídním učitelem a sociálním pedagogem, kteří mi pomohli vybrat žáky splňující podmínky dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Tyto podmínky jsme stanovovali dle identifikace žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí dle Němcovi metodiky, pomocí tabulky viz. příloha 1 a vyhodnocení těchto tabulek. Zařazení byly žáci spadající do kategorií III. a IV. Na druhém stupni Základní školy Cimburkova je vedeno 151 žáků. Jako sociálně znevýhodněných bylo klasifikováno v kategorií III. 22 žáků a v kategorií IV. 48 žáků.

Dotazníky vyplňovali žáci anonymně ve skupinách po cca 10, pod mým dozorem, aby byla zaručena anonymnost odpovědí, a zároveň jsem měla dostatek prostoru ke zodpovídání případných dotazů při nepochopení otázkám. U vyplňování dotazníků ukrajinských žáků byla přítomna ukrajinská asistentka, která v případě jazykové bariéry přeložila otázku i odpovědi. Celkem jsem rozdala 64 dotazníků se 100% návratností. Ze zbývajících šesti žáků vyhodnocených jako sociálně znevýhodněné jsem čtyři nezastihla ve škole v době dotazníkového šetření a dva žáci se odmítli mého výzkumu zúčastnit.

2.4 Metoda vyhodnocení získaných dat

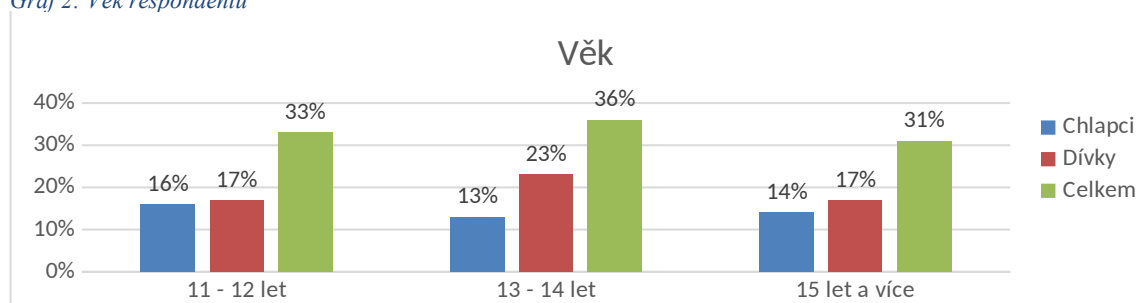
Odpovědi z dotazníků jsem zanesla do tabulkového procesoru LibreOffice Calc a pomocí matematického aparátu statistických vzorců (především funkce COUNTIFS) vyhodnotila shodu se stanoveným kritériem (například „Kolik respondentů byli chlapci ve věku 11-12 let, trávící volný čas u počítače?“ nebo „Kolik děvčat ve věku 15 let a více zaškrtno, že využívají mimoškolních kroužků?“). Vyhodnocení dotazníkových položek jsem pak jednotlivě graficky znázornila.

2.5 Vyhodnocení získaných dat

Otázka č. 1 - Věk

První otázka měla za cíl rozdělit dotazované žáky dle věkové kategorie. Ze získaných 64 dotazníků bylo ve věkové kategorii 11-12 let 33 %, 13-14 let uvedlo 36 % a ve věku 15 a více let 31 %.

Graf 2: Věk respondentů

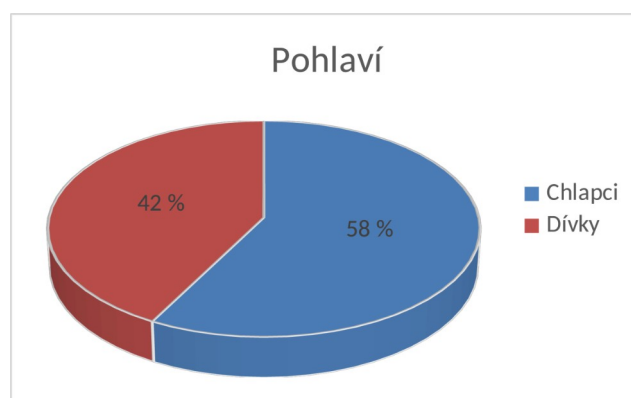
Zdroj: Vlastní vypracování na základě dat získaných z dotazníkového šetření

Jak je vidět, všechny věkové kategorie byly ve zkoumaném vzorku zastoupeny přibližně jednou třetinou a až na výjimku ve věkovém rozmezí 13-14 let bylo v každé věkové vrstvě přibližně stejné množství chlapců i dívek.

Otázka č. 2 - Pohlaví

Druhá otázka rozdělila žáky dle pohlaví. Dotazník vyplnilo 42 % dívek a 58 % chlapců.

Graf 3: Pohlaví respondentů

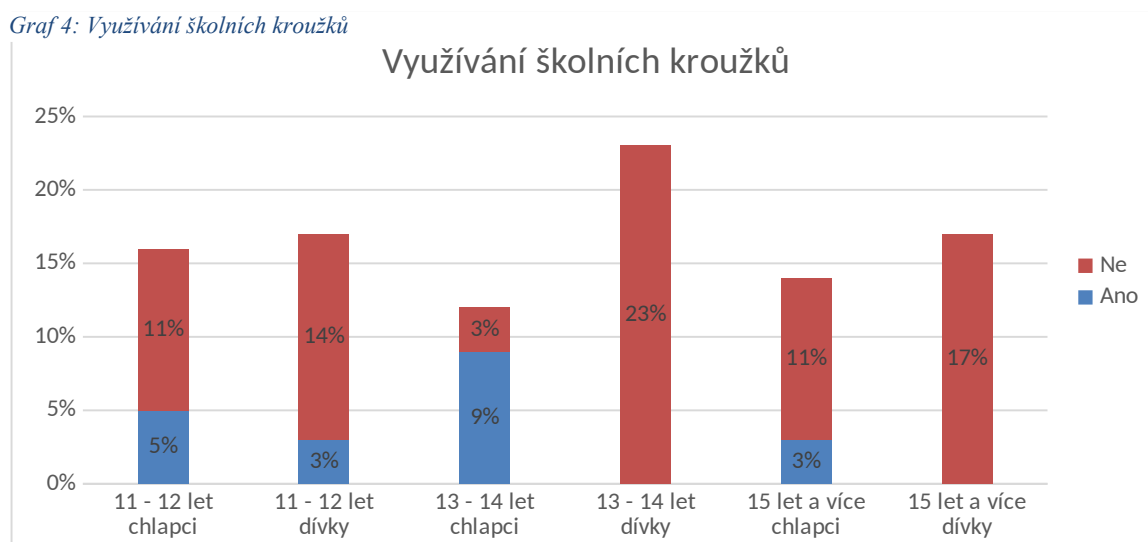
Zdroj: Vlastní vypracování na základě dat získaných z dotazníkového šetření

Toto složení respondentů ovlivnilo pohled na spektrum volnočasových aktivit a jak v dalších otázkách zjistíme, díky tomu mírně převládají chlapci upřednostňované (například sportovní) aktivity.

Otázka č. 3 - Chodíš na nějaké kroužky ve škole?

Vyhodnocením třetí otázky zjistíme, že kroužky pořádané školou navštěvuje 20 % žáků. Tento údaj není příliš vysoký, otázkou zůstává, zda je příčinou nezájem o volnočasové aktivity ze strany žáků, nebo nedostatek finančních prostředků jejich rodinného zázemí, případně se jedná o problém nedostatečné nabídky ze strany školy.

Graf 4: Využívání školních kroužků

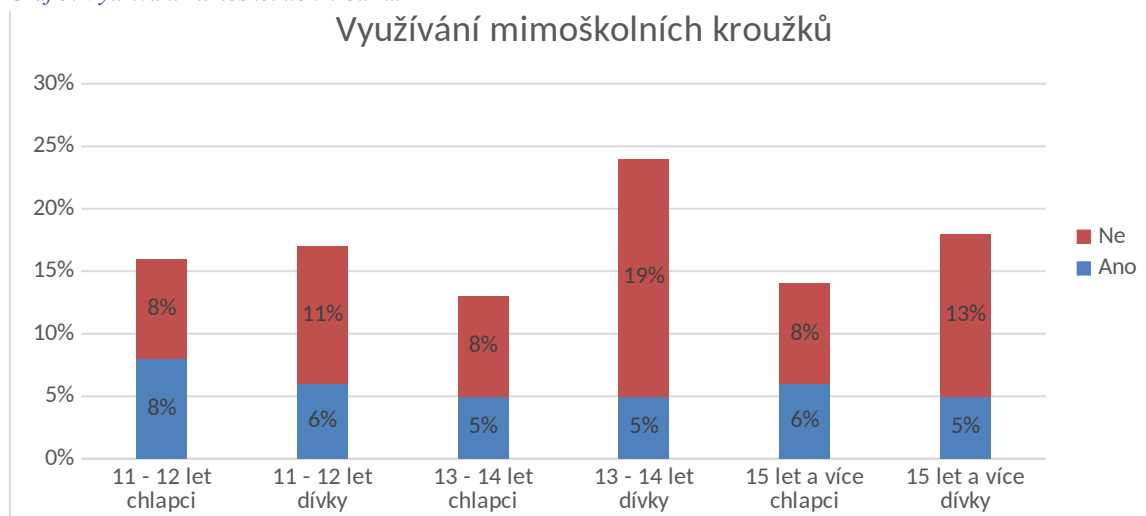
Zdroj: Vlastní vypracování na základě dat získaných z dotazníkového šetření

Z grafu je patrné, že k využívání školních kroužků se přiklání spíše chlapci (17 %). Pouhá 3 % dívek uvedla, že navštěvují kroužek ve škole a jedná se jen o nejmladší skupinu 11-12 let. U nejmladší skupiny se s největší pravděpodobností jedná o děti, které ještě v minulém školním roce navštěvovaly školní družinu, a tudíž jim kroužek v budově školy nahrazuje čas, který byly donedávna zvyklé trávit v bezpečném prostředí školy a zároveň z pohledu rodičů odpadá nepohodlí spojené s nutností přesunu dítěte do jiného zařízení (například zajištění převodu dospělou osobou...). Je alarmující, že ze zbývajících dvou skupin dívek, 13–14 let a 15 a více let, ani jedna neuvedla, že navštěvuje volnočasovou aktivitu ve škole. Opět můžeme spekulovat, zda se jedná o nedostatečnou nabídku kroužků ze strany školy, nebo nezájem, popřípadě jiné zájmy dívek této věkové kategorie.

Otázka č. 4 - Chodíš na nějaké kroužky mimo školu?

Z průzkumu je evidentní, že mimoškolní aktivity navštěvuje pouze 34 % žáků. Otázkou je, zda je příčinou nezájem ze strany žáků, nebo vysoká finanční náročnost v jiných zařízeních. Dalším faktorem, který by mohl být důvodem takto nízkého počtu, může být nedostatečná nabídka pravidelných volnočasových aktivit v nízkoprahových a dalších zařízeních v okolí školy. Také je možné, že žáci nevnímají volnočasové aktivity v nízkoprahových zařízeních jako kroužky, protože v těchto zařízeních tráví celé volné odpoledne.

Graf 5: Využívání mimoškolních kroužků

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat získaných z dotazníkového šetření

V mimoškolních aktivitách není rozdíl mezi návštěvností dívek a chlapců tak markantní, jako tomu bylo u kroužků v rámci školy. 19 % chlapců navštěvuje pravidelné mimoškolní aktivity a dívek jen o 3 % méně. Bohužel se podařilo zjistit, že většina dětí nechodí do žádného zařízení mimo školu na kroužek, je jich celých 67 %. Dalším zjištěním je, že počet děvčat bez zájmu o nabídku mimoškolních volnočasových aktivit je vždy znatelně vyšší než u chlapců. Nicméně jsou odpovědi v rámci věkových skupin konzistentní, což může naznačovat, že děti se dlouhodobě věnují nějaké aktivitě, případně aktivity střídají, ale udržují pravidelnou docházku na nějakou volnočasovou aktivitu.

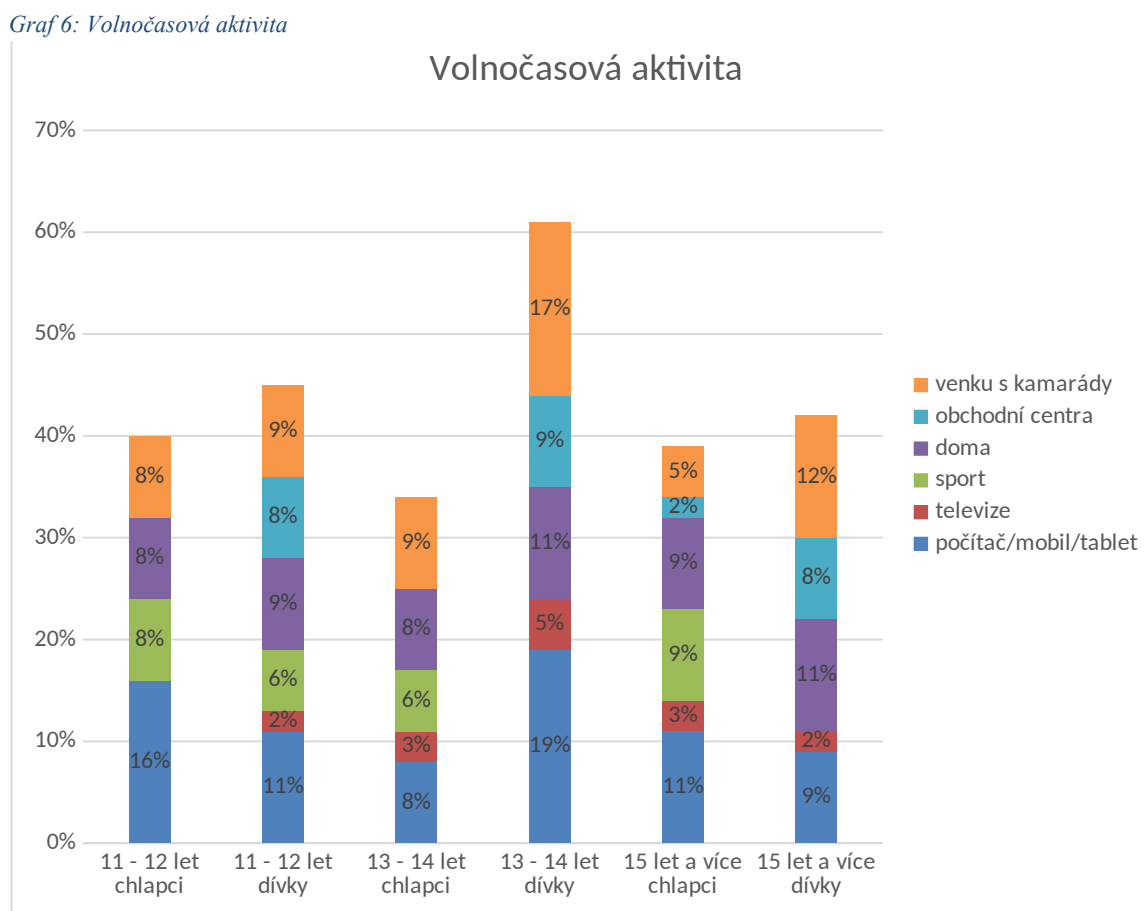
Zajímavým zjištěním je, že dívky ve věkových skupinách 13–14 let a 15 let a více se nevěnují žádnému kroužku v prostředí školy, nicméně je patrné že malé procento z nich navštěvuje alespoň volnočasová zařízení mimo školu. V obou věkových kategoriích se jedná o 5 % dívek.

Otázka č. 5 - Jak trávíš svůj volný čas?

V této výčtové položce žáci mohli označit maximálně 3 odpovědi. Na výběr měli z šesti možností. První z nabízených položek je počítač/mobil/tablet, kterou uvedlo 73 % dotazovaných, z toho se jednalo o 35 % chlapců a 38 % dívek. Druhý nejvyšší výskyt zaznamenala odpověď venku. Byla uvedena v 61 %. Dle pohlaví respondentů odpověď venku označilo 22 % chlapců a 39 % dívek. Třetí nejčastější odpovědí byla možnost doma, kde tráví svůj volný čas 60 % dotazovaných, z toho 25 % chlapců a 31 % dívek. Vyšší

procento dívek může být ovlivněno tím, že se dívky ze sociálně znevýhodněného prostředí více věnují pomoci v rodině. V podobné četnosti výskytů se objevovaly položky sport a obchodní centra. Sport byl uveden v 30 % dotazníků, chlapci jej uvedli ve 23 % a dívky pouze v 6 % . Obchodní centra se vyskytla ve 27 % odpovědí, z čehož chlapci pouze ve 2 %, dívky v 25 % . Poslední a nejméně frekventovanou odpovědí byla televize. U obrazovek tráví svůj volný čas 15 % žáků, z toho 5 % chlapců a 9 % dívek. Pokud žádná z nabízených položek nebyla v souladu s tím, jak tráví svůj volný čas, měli možnost napsat ji do sedmé položky jiné. Toho využilo pouze 10 respondentů, v procentuálním vyjádření se jedná o 16 %. Odpověď jiné označili 3 % chlapců a 13 % dívek. Žáci ve dvou případech uvedli malování a jednou kreslení. Dále dvakrát spím a po jednom výskytu uvedli hřiště, nic nedělám, seriály, pomáhám mámě a procházky.

Graf 6: Volnočasová aktivita

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat získaných z dotazníkového šetření

V grafickém znázornění si můžeme na první pohled všimnout několika mezipohlavních rozdílů: sportu se věnují převážně chlapci, a to víceméně nezávisle na věkové kategorii,

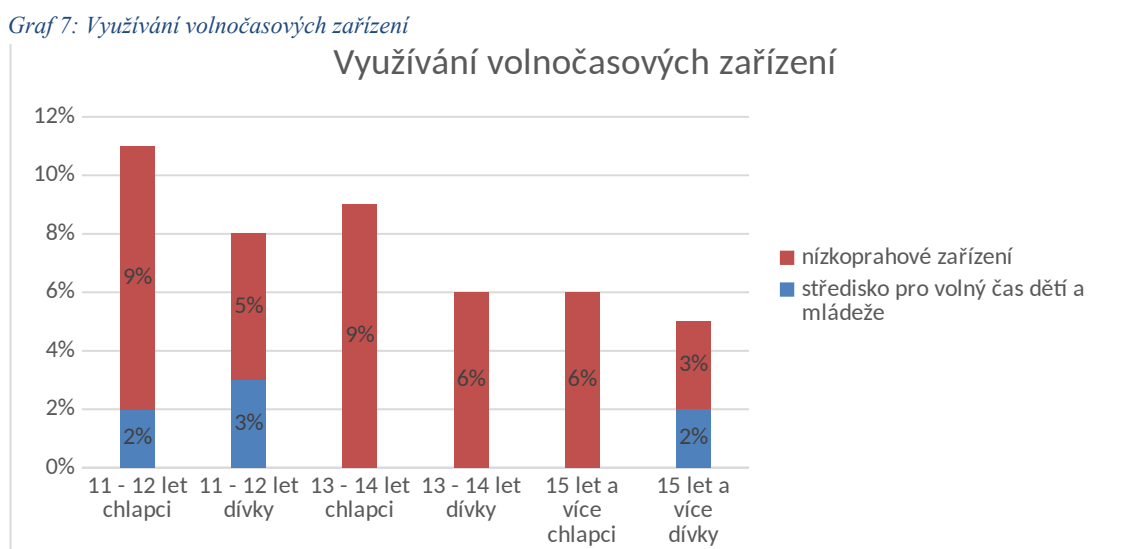
celkem 23 % chlapců, oproti pouhým 6 % dívek, které se sportu věnují jen v nejmladší věkové kategorii 11-12 let a s věkem jejich zájem o něj ustupuje ve prospěch trávení volného času v nákupních střediscích (9 % 13-14 let, 8 % 15 a více let). U chlapců se obchodní centra vyskytují pouze okrajově, a to jen v nejstarší věkové skupině 15 a více let, v zastoupení pouhých 2 % dotazovaných. Při porovnání zájmů chlapců a dívek ve stejném věku se také zdá, že ke sledování televize mají ve volném čase tendenci spíše dívky. Naprostou dominantou se stala možnost počítač/mobil/tablet, která je nevíce zastoupena ve všech věkových kategoriích bez rozdílu pohlaví jedince. Celkem tuto možnost uvedlo 74 % respondentů. Je zajímavé, že chlapci jeví největší zájem mezi 11 a 12 rokem života (16 %), ale dívky až později, mezi 13 a 14 rokem života (19 %). Oproti tomu ve všech věkových kategoriích byla minimálně zastoupena televize, pouze 15 % žáků ji uvedlo. Dalším zajímavým jevem je sledovat čas trávený doma a část trávený venku s kamarády. U chlapců ve věku 11-12 let oba způsoby trávení času mají 8 %, dívky ve stejné věkové kategorii 11 % času v domácím prostředí a 17 % venku s kamarády. U prostřední věkové kategorie 13–14 let nejsou velké rozdíly u chlapců, kteří uvedli, že 8 % chlapců tráví čas doma a 9 % jich tráví svůj volný čas venku s kamarády. Oproti tomu dívky stejné věkové kategorie uvedly, že 17 % z nich tráví svůj volný čas venku s kamarády a stoupl nám i počet dívek trávících volný čas doma na 9 %.

Otázka č. 6 - Chodíš do nějakého zařízení poskytujícího volnočasové aktivity (kroužky)?

Další výčtová otázka, která prozkoumává, jaká zařízení poskytující volnočasové aktivity žáci preferují. V položce mohli žáci označit maximálně dvě odpovědi. Největší procentuální zastoupení měla předdefinovaná odpověď nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (klub) a to 45 %, tuto odpověď označilo 24 % chlapců a 21 % dívek. Takto vysoká četnost odpovědí svědčí o tom, že žáci ze sociálně znevýhodněného prostředí na ZŠ Cimburkova navštěvují nízkoprahová zařízení v okolí školy. Položku středisko pro volný čas dětí a mládeže označili pouze 4 respondenti, což přepočítáno na procenta dělá pouhých 7 %, ze kterých převažují dívky (5 %). Podotýkám, že žákům bylo vysvětleno, co se, pod kterou položkou skrývá a zároveň u žáků s OMJ byla přítomna asistentka pedagoga, která přeložila termíny do jejich mateřského jazyka. Položku jiné vyplnilo pouze 6 respondentů.

V odpovědích se vyskytl fotbalový klub Viktoria Žižkov, tanečky (blíže respondentem nespécifikováno), názvy nízkoprahových zařízení – R-MOSTY, Ulita, Beztíže, Klub 17 a jednou ZUŠ. Také se v jedné odpovědi vyskytl box, nicméně není jisté, že žák myslel jiné zařízení než nízkoprahový klub Teen Chalange, působící v blízkosti školy, kde se každý pátek pod vedením zkušeného lektora pořádají lekce boxu.

Graf 7: Využívání volnočasových zařízení

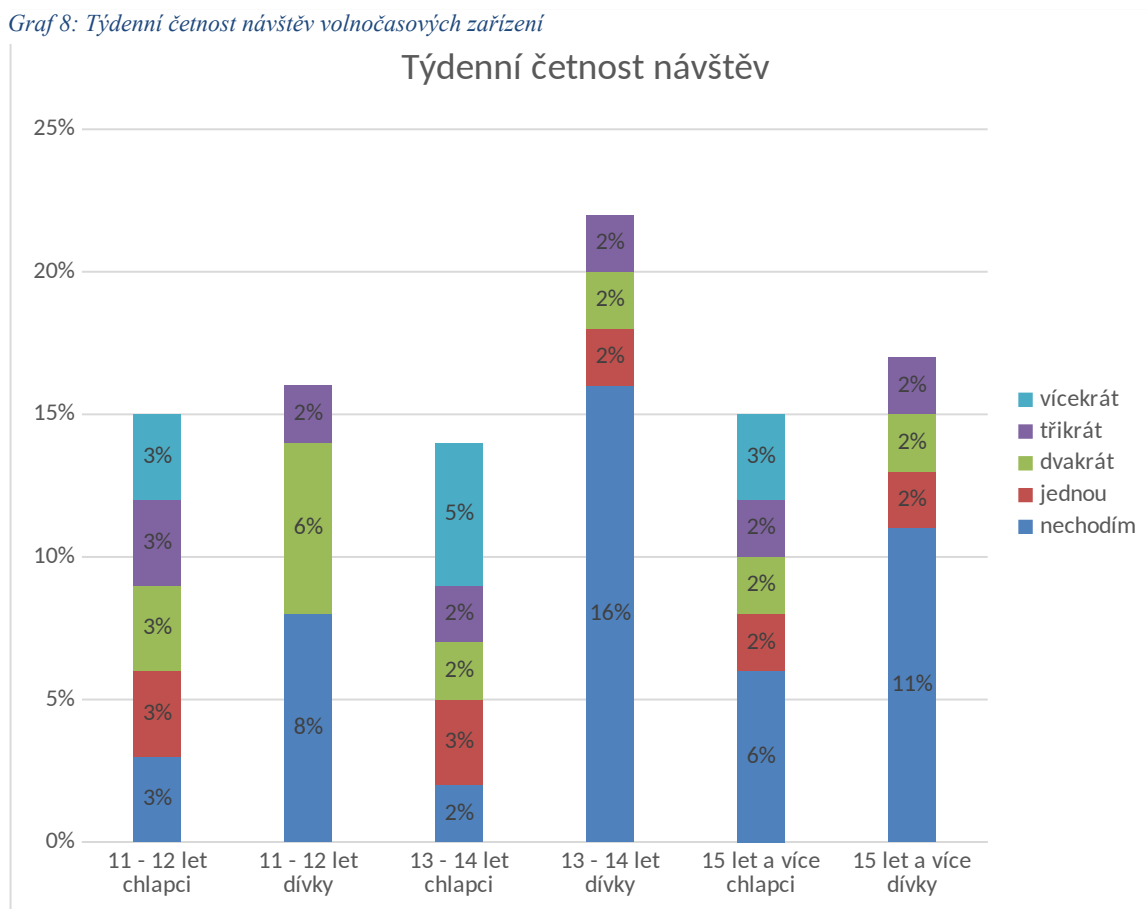
Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat získaných z dotazníkového šetření

Z grafického znázornění vyplývá, že žáci ve věkové kategorii 13–14 let navštěvují pouze nízkoprahové zařízení, ovšem mladší žáci (11–12 let) a 2 % dívek ve věku 15 a více let minimálně navštěvují středisko pro volný čas dětí a mládeže.

Otázka č. 7 - Kolikrát týdně chodíš na nějaký kroužek?

Tato položka měla za cíl prostudovat, kolikrát týdně se žáci účastní organizované volnočasové aktivity. Položku nechodím označilo 45 % z celkového počtu dotazovaných, tedy téměř polovina, z toho 11 % chlapců a 34 % dívek. Toto číslo mi přijde velmi vysoké. Jednou týdně na kroužek dochází 11 % dotazovaných (8 % chlapců, 3 % dívek). Dvakrát týdně chodí na kroužek 16 % žáků (7 % chlapců, 10 % dívek), což je velmi blízko 20 % žáků chodících na kroužek ve škole a odpovídá to např. fotbalovému kroužku, který škola pořádá a má tréninky dvakrát týdně. Odpověď třikrát a odpověď vícekrát do týdne navštěvuje v obou případech shodně po 11 % žáků. Třikrát týdně na kroužek dochází 7 % chlapců a 4 % dívek. Vícekrát do týdne chodí na pravidelnou volnočasovou aktivitu pouze 11 % chlapců. Tři žáci neoznámili žádnou z možností.

Graf 8: Týdenní četnost návštěv volnočasových zařízení

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat získaných z dotazníkového šetření

Více než třikrát týdně nějaký kroužek navštěvují pouze chlapci – s největší pravděpodobností se jedná o sportovní trénink. U obou pohlaví všech věkových kategorií se vyskytují možnosti nechodím, dvakrát a třikrát. Největší zastoupení má odpověď nechodím, kterou uvedlo 45 % dotazovaných. Nejvýrazněji je tato možnost zastoupena ve věkové kategorii dívek 13–14 let, odpověď nechodím, zde uvedlo 16 % dotazovaných žáků.

Dále se potvrdila informace z předchozích otázek, že dívky ve věkových kategoriích 13-14 let a 15 let a více nenavštěvují žádná volnočasová zařízení, ani nechodí na žádný pravidelný kroužek. Tato skupina dívek se tak stává náchylnější vůči rizikovým faktorům ve společnosti a měla by na ni směřovat zvýšená pozornost školy a rodiny.

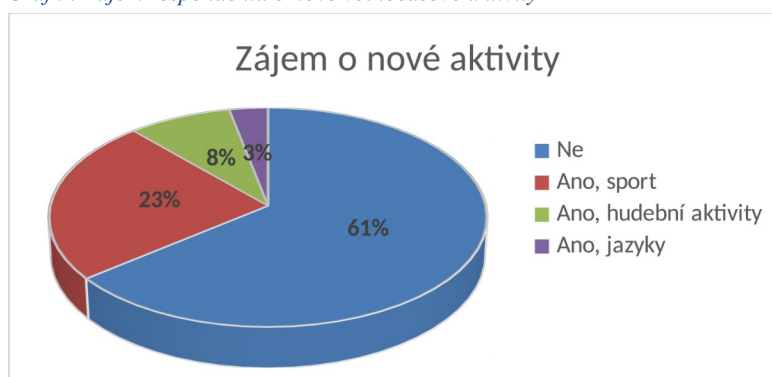
V porovnání s výzkumnými daty z otázky č. 5 – Jak trávíš svůj volný čas? – kde uvedlo 11 % dívek ve věku 15 a více let trávících svůj volný čas doma a daty z této otázky, kde uvedlo stejné procento dívek, ve stejné věkové kategorii, že nikam nedochází. Je tedy

otázkou, zda tyto dívky jsou vytíženy pomocí v domácnosti natolik, že jim to neumožňuje trávit svůj volný čas v žádném volnočasovém zařízení ani jednou týdně, nebo se jedná o jejich nezáměr. U děvčat ve věkové kategorii 13 – 14let bylo uvedeno, že svůj čas tráví doma 11 % dívek. V této otázce uvedlo 16 % dívek nedocházejících do žádného volnočasového zařízení. Při předpokladu, že výše zmíněných 11 % dívek tráví svůj volný čas doma, nám vystává otázka, proč, zbývajících 5 % dívek nikam nedochází. Zda je to z důvodu nezájmu, nebo blíže nespecifikovaných důvodů.

Otázka č. 8 - Zajímala by tě nějaká aktivita, nebo činnost, kterou neděláš, ale chtěl/a bys?

Tato položka má za úkol prozkoumat, zda mají děti ze sociálně znevýhodněného prostředí zájem o nějaké nové aktivity nebo se chtějí naučit nějaké nové dovednosti, zda mají nějaké sny, které z jakýchkoli důvodů nemohou naplnit.

Graf 9: Zájem respondentů o nové volnočasové aktivity

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat získaných z dotazníkového šetření

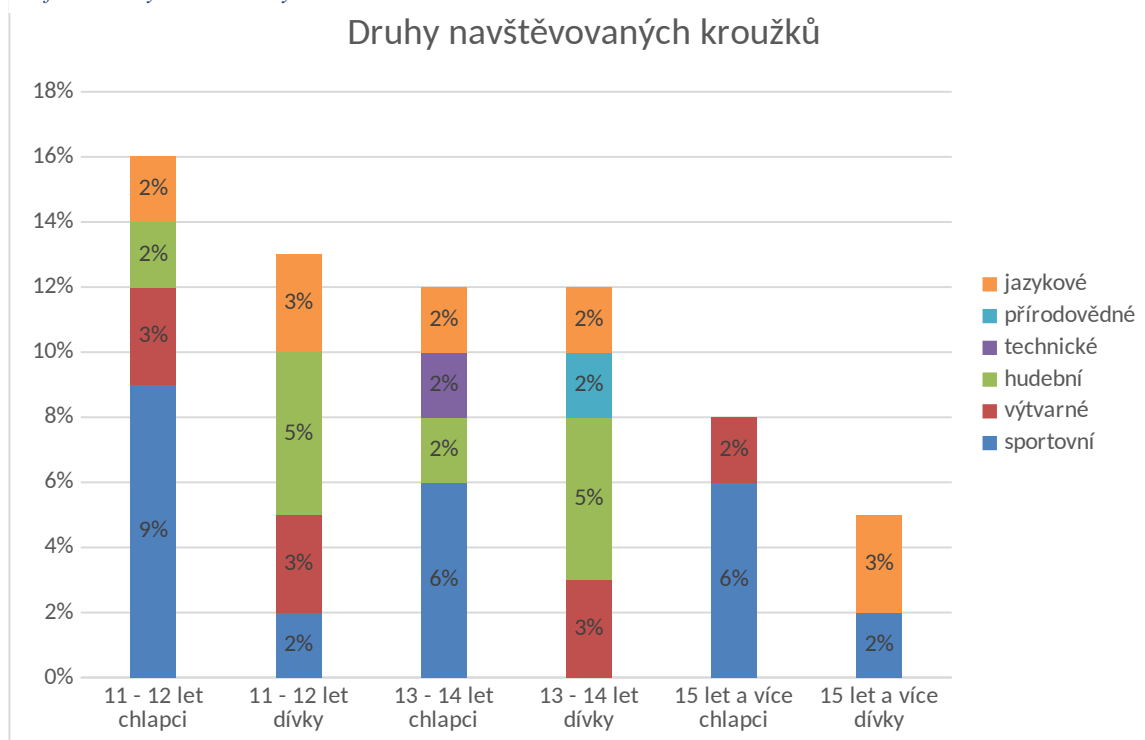
61 % dětí nemá zájem o žádné další aktivity než kterým se už věnuje, což je nadpoloviční většina respondentů, ze zkoumaného vzorku. Mezi respondenty, kteří zájem projeví převládaly sportovní aktivity v různých podobách (fotbal, tance, box, gymnastika, plavání, hokej). Sportovní aktivity uvedlo 23 % dotazovaných. Hned za nimi se zařadily hudební aktivity s 8 % odpovědí (zpěv, hra na hudební nástroje – kytara, housle, klavír) a okrajově 3 % také výuka cizích jazyků (angličtina, španělština). Všechny tyto aktivity spadají do kategorie finančně náročnějších zájmů, a proto jsou pro tyto děti nedostupné. Sice existují různé formy podpory, ale v mnoha případech ztroskotají na nedůslednosti a administrativní a časové náročnosti při jejich vyřizování, což v mnoha případech nejsou ochotni podstoupit zákonní zástupci dítěte.

Otázka č. 9 - Pokud navštěvuješ nějaký kroužek, jaký?

Tato položka měla za cíl prozkoumat, na jaký druh kroužků žáci chodí, pokud nějakou volnočasovou aktivitu navštěvují. Z nabízených šesti odpovědí a položky jiné mohli označit maximálně tři odpovědi.

Největší zastoupení má odpověď sportovní kroužky, sportovní aktivity preferují chlapci, kteří tuto odpověď uvedli ve 21 %, děvčata se sportu věnují okrajově, pouhá 4 % jej uvedla mezi svými aktivitami. Druhá nejčastější odpověď je zastoupena 14 % respondentů, kteří uvedli hudební aktivity, z nich jej navštěvují 4 % chlapců a 10 % dívek. Třetí nepočetnější skupinu tvoří jazykové kroužky, které navštěvuje 12 % dotazovaných, z toho 4 % chlapců a 8 % dívek. Hned za jazykovými aktivitami se projevil zájem o výtvarné kroužky, které uvedlo 11 % žáků. Z toho na tyto kroužky chodí 5 % chlapců a 6 % dívek. Stejnou četnost odpovědí zaznamenaly přírodovědecké a technické kroužky, kterým se věnují v obou případech 2 % dětí.

Graf 10: Druhy navštěvovaných kroužků

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat získaných z dotazníkového šetření

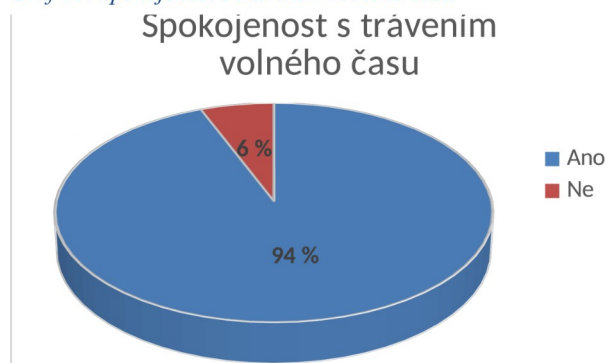
Zdá se, že u obou pohlaví nejstarších dětí upadá aktivní zájem o hudební aktivity. Zájem o technicky zaměřené aktivity se projevil jenom u chlapce ve střední věkové kategorii a

o přírodovědecké analogicky u dívky ve stejném věkovém rozmezí. Jazykové kurzy, jsou zastoupeny ve všech věkových kategoriích, kromě jediné – chlapci 15 a více let. Největší zájem jeví děti o sportovní aktivity, a to ve všech věkových kategoriích až na dívky 13 – 14let, které sportovní aktivity neuvádějí. Oproti tomu, u chlapců ve věku 11–12 let jsou sportovní aktivity převládající složkou, uvádí je 9 % chlapců. Nejmenší spektrum aktivit je zastoupeno ve věkové kategorii 15 a více let, u obou pohlaví se jedná o dva okruhy zájmů. U chlapců převládá sportovní aktivita (6 %) a okrajově výtvarná aktivita (2 %). U dívek se jedná o jazykovou (3 %) a sportovní aktivitu (2 %), což je v obou případech minimum respondentů. Dále se ukázalo, že o výtvarný kroužek je u obou pohlaví ve všech věkových kategoriích stejný zájem,

Otázka č. 10 - Jsi spokojený/á s tím, jak trávíš svůj volný čas?

Naprostou drtivou většinu dětí vyjádřila spokojenost se svým způsobem trávení volného času a že na něm nemá potřebu chtít cokoliv měnit.

Graf 11: Spokojenost s trávením volného času

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat získaných z dotazníkového šetření

Spokojenost s trávením volného času uvedlo 94 % respondentů. Zbývajících 6 % nespokojených žáků neuvvedlo důvod své nespokojenosti, až na jednoho respondenta, který uvedl „nemám čas starat se o morčata“

V propojení s otázkou č. 5 – Jak trávíš svůj volný čas? – můžeme odhadovat, že 73 % respondentů uvádějících, že svůj volný čas tráví na počítači, mobilu nebo tabletu je spokojeno s trávením svého volného času. Z toho vyplývá otázka, zda děti netráví velké množství času ve virtuálním prostředí a neměli bychom se nadále zaměřit i na kyber prostor, aby se nestal prostředím, kde si děti mohou budovat svá alter-ega, prostřednictvím

kterých si vynahrazují strasti běžného života a pomocí kterých hledají bezpečné útočiště ve virtuálním světě, a tudíž nemají potřebu trávit volný čas jinak.

Otázka č. 11 - Je něco, co bys chtěl o svém čase napsat?

Poslední a jedinou otevřenou položku dotazníku se rozhodlo vyplnit jen šest respondentů. Tito žáci uvedli rozšířený popis své volnočasové aktivity. Nejvíce mě zaujal příspěvek, který nabádal k trávení volného času: „*Tráv čas s kamarádi a neseď doma jak pytel brambor*“, který odkazuje společně s dalším příspěvkem „*rád trávím se svými kamarády a hraji rád fotbal*“ na vysoký zájem o trávení volného času ve společnosti vrstevníků. Druhý z příspěvků zároveň s dalším „*nevím co jenom boxuju*“ odráží zvýšený zájem respondentů o sport, a zvláště pak o fotbal a box. Dva respondenti zdůraznili zájmy, které směřují k uměleckým aktivitám: „*když se nudím tak si píšu texty*“ a „*kreslím když mám volný čas*“. Poslední z respondentů uvedl „*protože nudím se*“, z této odpovědi není patrné, zda se jednalo o nudu při vyplňování dotazníku, nebo nudu ve volném čase respondenta.

2.6 Hlavní zjištění dotazníkového šetření

Předpokladem bylo, že žáci ze sociálně znevýhodněného prostředí dávají přednost trávení volného času v mimoškolních zařízeních, proto si má první otázka dala za úkol zjistit využití volnočasových aktivit nabízených školou, nebo jinými zařízeními. Na základě dat z dotazníkového šetření je patrné, že velká část dětí nenavštěvuje žádnou z nabízených variant, jedná se o 69 % žáků. Bohužel se potvrdil můj předpoklad a situace není lepší ani v mimoškolních zařízeních. Ty nenavštěvuje 67 % žáků. Z dotazníkového šetření není patrné, zda se jedná o nezájem ze strany dětí, nebo o jiné faktory jejich života, které by jim bránily v navštěvování kroužků. Překvapivým zjištěním však je, že volnočasové aktivity mimo školu navštěvuje jen o 2 % více žáků než aktivity ve škole.

Dále jsem zjišťovala okruhy zájmových činností, kterým se děti věnují. Ve škole převládá zájem o sportovní aktivity, převážně fotbal a box. Tyto aktivity jsou zastoupeny hlavně mezi chlapci. S poměrně velkým odstupem následují hudební kroužky a jazykové kurzy, které preferují spíše dívky. Následované výtvarnými aktivitami, kde je zájem mezi chlapci a dávkami totožný. Minimální zastoupení ve spektru aktivit mají technické a přírodovědné kroužky.

Na moji otázku, zda je nabídka volnočasových aktivit pro děti dostatečná jsem dostala nejednoznačnou odpověď. I když je nabídka kroužků ve škole i mimo školu pestrá, tak žáky přesto nepřesvědčí o pravidelném a dlouhodobém navštěvování. Z dotazníkového šetření vyplývá, že žáci o nabídkách vědí, znají volnočasová zařízení v okolí školy, ale důvod, proč je pravidelně nenavštěvují nelze z dotazníku vyčíst. Tudíž nelze s přesností odpovědět, jak s těmito dětmi dále pracovat, aby jejich zájem o volnočasové aktivity vzrostl a neskončil u prvních překážek.

Tímto se dostávám k závěrečné fázi svého šetření. Předpokládala jsem, že žáci ze sociálně znevýhodněného prostředí jsou spokojeni s tím, jak tráví svůj volný čas a nemají potřebu to měnit. Pomocí dotazníků jsem zjistila, že jsou děti spokojeny s trávením svého volného času a také jsou bohužel spokojeni s trávením jejich volného času na mobilu, počítači nebo tabletu. Děti ve většině případů necítí potřebu změnit způsob trávení volného času. Je až neuvěřitelné, že spokojenost s trávením volného času vyjádřilo 94 % dotazovaných žáků. Další z předpokladů, který se pomocí tohoto šetření potvrdil je, že žáci ze sociálně znevýhodněného prostředí tráví svůj volný čas spíše pasivně, převážně v domácím prostředí u elektroniky. S vedením školy jsme se na základě tohoto šetření rozhodli reagovat na tyto výsledky a aktualizovat nabídku volnočasových aktivit ve škole, tak, aby více odpovídala požadavkům dětí. V dotazníkovém šetření vyšlo, že by děti měly zájem o hudební kroužek, který v letošním školním roce na škole nebyl otevřen z důvodu nízkého přihlášených žáků. Dále se škola bude snažit o rozšíření nabídky tanečních a sportovních kroužků.

Dalším předpokladem pro dotazníkové šetření bylo, že většina žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí, která dochází do volnočasového zařízení, jej navštěvuje více než 1x za týden. Tento předpoklad se bohužel nepotvrdil. 45 % dotazovaných žáků označilo možnost nechodím, dalších 11 % dochází do volnočasového zařízení jedenkrát týdně. Zbývajících 38 % respondentů dochází do volnočasových zařízení vícekrát než jednou týdně. Konkrétně dvakrát za týden tráví svůj volný čas 16 % dětí, třikrát za týden chodí 11 % žáků a vícekrát také 11 % dotazovaných. Předpoklad se sice nepotvrdil, ale u dětí, které se s největší pravděpodobností věnují nějaké dlouhodobé aktivitě ji navštěvují čteněji, než jsem předpokládala.

Závěr

V úvodu bakalářské práce jsou představeny pojmy volný čas, výchova ve volném čase, sociální znevýhodnění, dále je zde klasifikována identifikace žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí, která je klíčová pro praktickou část mé bakalářské práce, ve které jsem se zabývala, jak pubescenti využívají volný čas, který je nedílnou součástí jejich života.

V bakalářské práci se okrajově nahlíží do fungování volnočasových zařízení, která mají žáci možnost navštěvovat a trávit v nich svůj volný čas. Dále se zde pracuje s jejich preferencemi a významem vlivu rodiny a sociálního postavení rodiny a vliv na osobnostní vývoj jedince v tomto problematickém období života.

Vlastní výzkum bakalářské práce probíhal na základě dotazníkového šetření, do kterého byli zařazeni žáci ZŠ Cimburkova, kde jsme za pomoci identifikace sociálního znevýhodnění nejprve klasifikovali a vybrali žáky splňující kritéria sociálního znevýhodnění. Podařilo se nám identifikovat 70 vhodných kandidátů, ze kterých se dotazníkového šetření zúčastnilo 64 respondentů. Tito jedinci se pod mým dohledem účastnili šetření po malých skupinách, aby byl dostatek prostoru pro odstranění případných nepochopení dotazníku, nebo odstranění jakýchkoli dalších překážek pro bezproblémové vypracování.

Výzkum nám ukázal aktuální stav využívání volnočasových aktivit ve škole i mimo ni. Zjistila jsem, že velká část respondentů svůj volný čas netráví v žádném zařízení a že ideálním prostorem pro využití volného času je podle respondentů prostředí virtuální, převážně pohyb na sociálních sítích přes různá koncová zařízení, například mobilní telefon, tablet nebo počítač. V tomto bodě se shodují všechny tři věkové kategorie zahrnuté v průzkumu. Dále jsem si potvrdila své předpoklady, že většina dětí je s takto stráveným volným časem spokojena a nic by na něm neměnila. Dalším zjištěním bylo, že nízkoprahové kluby nezajišťují tolik volnočasových aktivit, kolik jsem předpokládala. Návštěvnost těchto zařízení je nižší, než očekávání z mé strany i ze strany prezentace dětí. Dalším bodem, který se potvrdil je, že pokud do zařízení dochází, navštěvují ho více než jednou za týden, což je z mého pohledu dobrý předpoklad pro to, aby se dala situace dále rozvíjet a nabídnout žákům lepší využití volného času než trávení na sociálních sítích.

Bohužel se jedná z větší části pouze o děti, které uvedly, že někam dochází a těch byla necelá polovina z výzkumného souboru.

Na základě mého dotazníkového šetření mezi žáky ZŠ Cimburkova jsem seznámila vedení školy s výsledky mého výzkumu a projednali jsme možnost dalších volnočasových aktivit v nabídce školy. Nezávisle na tom se po mém šetření rozvinula diskuze mezi žáky, jaké by si přáli mít kroužky ve škole, které kroužky jim chybí a vedení na tuto diskuzi zareagovalo a podpořilo některé návrhy dětí. Proto se děti ke konci školního roku domluvily a vytvořily seznam kroužků, které by v dalším školním roce rády navštěvovaly. Tato nabídka jim bude v září předložena, pokud se vedení školy podaří sehnat volnočasové pedagogy.

Škola tento podnět ocenila a použila jako koncept pro zlepšení fungování volnočasových aktivit v dané škole. Škola nepřepokládala takový zájem o kroužky v její budově, protože nejen mým předpokladem bylo, že děti tráví více volného času v okolních zařízeních. Škola. Tedy reflektuje výsledky dotazníkového šetření a už teď se ví, že pokud bude zájem ze strany žáků, od září se otevře kroužek stolního tenisu a deskových her.

Seznam použitých informačních zdrojů

BENDL, Stanislav, 2015. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4248-9.

Beztíže [online], c2023. Praha [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://beztize.cz/zakladni-informace/>

Centrum dětí a mládeže Teen Challenge Int. [online], c2023. Praha: Centrum dětí a mládeže TCI [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://www.cdmpraha.cz/kdo-jsme/>

Dům dětí a mládeže Praha 3 - Ulita [online], c2022. Praha [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://www.ulita.cz/o-nas/108-kdo-jsme>

FK Viktoria Žižkov [online], c2021. Praha [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://www.fkvz.cz/youth>

HABROVÁ, Martina a Lenka FELCMANOVÁ, 2015. *Katalog podpůrných opatření dílčí část Pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sociálního znevýhodnění* [online]. Olomouc: Vydavatelství UPOL [cit. 2023-02-04]. ISBN ISBN 978-80-244-4692-9. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/socialni-znevychodneni/1-vymezeni-terminu-socialni-znevychodneni/1-1-definice-socialniho-znevychodneni/>

HAMŘÍK, Zdeněk, 2022. *Volný čas dětí a mládeže: zábava, odpočinek a příležitost pro rozvoj* [online]. Olomouc: Palacký University Olomouc [cit. 2023-07-05]. ISBN 978-80-244-6183-0. Dostupné z:

https://books.google.cz/books/about/Volný_čas_dětí_a_mládeže_zábava_o.html?hl=cs&id=QYedEAAAQBAJ&redir_esc=y#v=onepage&q=volnočasové%20aktivity&f=false

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ, 2011. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vydání. Praha: Portál, 240 s. ISBN 978-80-262-0030-7.

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ, 2010. *Pedagogika volného času*. 2., přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7290-471-6.

- CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 256 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5326-3.
- Jazyková škola LEXIS* [online], c1998-2022. Praha: LEXIS [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://lexis.cz/jazykova-skola/>
- JORDAN, Sarah a Janice HILLMAN, 2011. *Puberták – návod k obsluze: rady pro provoz a tipy k řešení problémů*. Brno: Computer Press. ISBN isbn:978-80-251-3515-0.
- Junák – český skaut. 61. středisko Vítkov Praha* [online], 2023. Praha: Junák - český skaut. 61. středisko Vítkov Praha [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://www.vitkov61.cz>
- KNOTOVÁ, Dana, 2011. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-223-9.
- KROUPOVÁ, Kateřina, 2016. *Slovník speciálněpedagogické terminologie: vybrané pojmy*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5264-8.
- Kung Fu škola Petry Lorenzové* [online], c2023. Praha [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://www.kungfu-praha.com/index.php/o-skole>
- MATĚJŮ, Petr a Jana STRAKOVÁ, 2006. *(Ne)rovné šance na vzdělání: vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia, 411 s. ISBN 80-200-1400-4.
- MIKOVÁ, Šárka a Jiřina STANG, 2015. *Typologie osobnosti u dětí: Využití ve výchově a vzdělávání*. 2. vydání. Praha: Portál, 224 s. ISBN 978-80-262-0874-7.
- NĚMEC, Zbyněk, 2023. *Identifikace žáků se sociálním znevýhodněním v základní škole* [online]. Praha: Národní pedagogický institut české republiky [cit. 2023-06-29]. ISBN 987-80-7578-129-1. Dostupné z: https://www.npi.cz/images/publikace/identifikace_zaku_se_socialnim_znevyhodnenim.pdf
- Nízkoprahový klub Husita* [online]. Praha: Pražská diecéze CČSH [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://www.ccs Praha.cz/socialni-aktivity/714-nizkoprahovy-klub-husita-npk-husita.html>
- PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK, 2016. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada, 200 s. ISBN 978-80-247-5695-0.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2013. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0403-9.

- PRŮCHA, Jan, ed., 2009. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 936 s. ISBN 978-80-7367-546-2.
- R-MOSTY [online], c2006-2023. Praha: R-Mosty [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <http://www.r-mosty.cz/klub>
- ŘÍČAN, Pavel, 2021. *Cesta životem: Vývojová psychologie*. 4., doplněné vydání. Praha: Portál, 399 s. ISBN 987-80-262-1783-1.
- Skautské středisko Gatagéwa [online]. Gatagewa [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: http://skautabs.cz/gatagewa/?page_id=17
- SLOWÍK, Josef, 2016. *Speciální pedagogika*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: GRADA Publishing. Pedagogika. ISBN 978-80-271-0095-8.
- Sociální znevýhodnění, 2021. *Zapojmevsechny.cz* [online]. [cit. 2023-06-29]. Dostupné z: <https://zapojmevsechny.cz/landing-pages/detail/socialni-znevychodneni>
- Školský zákon: 561/2004 Sb. *Zákony.centrum.cz* [online]. 1.9.2015 [cit. 2023-07-03]. Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/skolsky-zakon/cast-1>
- T. J. Sokol Praha Královské Vinohrady [online]. Praha [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <http://www.sokolvinohrady.cz>
- Základní umělecká škola, Praha 3, Štítneho 5 [online], c2005 – 2023. Praha [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://www.zus-stitneho.net/aktuality>
- Žižkostel [online]. Praha [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://komunitnikostel.cz/o-nas>

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vyhodnocování zařazení žáků dle kategorií sociálního znevýhodnění.....	17
---	----

Seznam grafů

Graf 1: Věk respondentů.....	28
Graf 2: Pohlaví respondentů.....	28
Graf 3: Využívání školních kroužků.....	29
Graf 4: Využívání mimoškolních kroužků.....	30
Graf 5: Volnočasová aktivita.....	31
Graf 6: Využívání volnočasových zařízení.....	33
Graf 7: Týdenní četnost návštěv volnočasových zařízení.....	34
Graf 8: Zájem respondentů o nové volnočasové aktivity.....	35
Graf 9: Druhy navštěvovaných kroužků.....	37
Graf 10: Spokojenost s trávením volného času.....	38

Seznam příloh

Příloha 1 – Posuzovací schéma k identifikaci žáka ze sociálně znevýhodněného prostředí

Příloha 2 – Dotazník

Příloha 1 – Posuzovací schéma k identifikaci žáka ze sociálně znevýhodněného prostředí

Jméno a příjmení žáka:	Ročník, třída:			
Posuzovací schéma Sledované oblasti/faktory - hodnoceno z pohledu pedagoga	Míra negativních dopadů daného faktoru do vzdělávání žáka křížkem označte vybrané pole			
	0 žádné dopady	1 mírné dopady	2 vý- znamné dopady	4 zásadní dopady
A. Žák nemá přiměřenou podporu vzdělávání v domácím prostředí žák není připravený do školy, nemá vypracované úkoly, v době absence nemá doplněné učivo ad. Absence podpory může být způsobena různými objektivními důvody (nevhodné prostředí, nedostatečné vzdělání nebo nedostatek času pečujících osob...)				
B. Žák nemá v dostatečné míře osvojený vyučovací jazyk žák má menší slovní zásobu, nerozumí dobře školnímu výkladu a/ nebo zadání úkolů, úroveň vyjadřování není přiměřená věku. Může jít o žáka s OMJ, z rodiny používající etnolekt nebo z rodiny s nižší úrovní jazykových kompetencí v důsledku sociálních příčin.				
C. U žáka se objevuje náročné chování vznikající z ne-zdravotních důvodů chování náročné na podporu vzniká u žáka v důsledku odlišných standardů a norem očekávaných v domácím prostředí, negativní vliv může mít také vyšší výskyt sociálně negativních jevů v místě bydliště žáka.				
D. Žák má malou motivaci k učení a nízkou účast ve vzdělávání v důsledku specifik v domácím zázemí (včetně chybějících pracovních a studijních vzorů) žák nemá zájem o vzdělávání, jeho školní docházka je ohrožena vyšší mírou absencí (které nejsou způsobovány jinými objektivními příčinami).				
E. Žák má problémy v soustředění na výuku v důsledku nedostatečného naplnění jeho psychických potřeb žák není schopen se adekvátně se soustředit na školní vzdělávání, protože nemá stabilní domácí zázemí a dostatečnou psychickou podporu pečujících osob nebo v důsledku prožitých traumat.				
F. U žáka se objevují bariéry ve vzdělávání v důsledku nedostatečného naplnění jeho fyzických nebo materiálních potřeb žák nemá v dostatečné míře saturované základní fyzické potřeby (strava, přiměřené oblečení, hygiena) a/nebo nemá zaplacené výdaje spojené se vzděláváním (družina, pomůcky, školní akce, obědy ad.).				
G. Zákonný zástupce žáka nespolupracuje se školou rodič nebo jiný zákonný zástupce žáka dlouhodobě nereaguje na opakované pokusy o navázání komunikace ze strany pedagogů (asistentů, poradenských pracovníků školy), a to v míře, která negativně zasahuje do vzdělávání žáka.				
Celkové skóre – index sociálního znevýhodnění součet hodnocení výše uvedených položek				

(Němec, 2023, str.15)

Příloha 2 – Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Kristýna Šilhavá a jsem studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, obor Český jazyk se zaměřením na vzdělávání a Pedagogika. Prosím o vyplnění tohoto krátkého dotazníku, který poslouží jen účelům mé bakalářské práce. Dotazník je anonymní a nebude nikde zveřejněn s odpověďmi. Pokud budete mít zájem nahlédnout do vyhodnocení, kontaktujte mě na e-mail: Kristyna.Silhava@email.cz a já Vám poskytnu výsledky průzkumu.

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jakým aktivitám se věnují děti ze sociálně znevýhodněného prostředí ve svém volném čase a jaké aktivity převládají. Dále chci zjistit, zda tito žáci využívají nabídku školních volnočasových aktivit, nebo upřednostňují aktivity okolních zařízení zaměřených na jejich podporu.

Mockrát Vám děkuji

Kristýna Šilhavá

1. Věk:
11-12 let
13-14 let
15 let a více

2. Pohlaví:
Dívka
Chlapec

3. Chodíš na nějaké kroužky ve škole?
ANO
NE

4. Chodíš na nějaké kroužky mimo školu?
ANO
NE

5. Jak trávíš svůj volný čas? (označ maximálně 3 odpovědi)

Počítač/mobil/tablet

Televize

Sport

Doma

Obchodní centra

Venku s kamarády

Jiné: _____

6. Chodíš do nějakého zařízení poskytujícího volnočasové aktivity (kroužky)? (označ maximálně 2 odpovědi)

Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (klub)

Jiné: _____

7. Kolikrát týdně chodíš na nějaký kroužek?

Nechodím

1x týdně

2x týdně

3x týdně

Víckrát týdně

8. Zajímala by tě nějaká aktivita, nebo činnost, kterou neděláš, ale chtěl/a bys?

ANO jaký: _____

NE

9. Pokud navštěvuješ nějaký kroužek, jaký? (označ maximálně 3 odpovědi)

Sportovní

Výtvarný

Hudební

Technický

Přírodovědný

Jazykový

Jiný: _____

10. Jsi spokojený s tím, jak trávíš svůj volný čas?

ANO

NE proč? _____

11. Je něco, co bys chtěl o svém volném čase napsat?
